

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

2015

Monika Beranová

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra primární a preprimární edukace

Pojetí rodiny v kresbě dítěte

Bakalářská práce

Autor: Monika Beranová

Studijní program: M 302567 Učitelství pro mateřské školy

Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy

Vedoucí práce: PhDr. Blanka Křováčková

Hradec Králové

2015

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení:	Monika Beranová
Osobní číslo:	P121530
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Učitelství pro mateřské školy
Název tématu:	Pojetí rodiny v dětské kresbě
Zadávající katedra:	Ústav primární a preprimární edukace

Zásady pro vypracování:

V teoretické části jsou definovány základní pojmy. Rodina jako primární sociální skupina, která výrazně ovlivňuje vývoj dítěte. Je popsána její historie, systém rodinných vazeb a funkcí rodiny. Opomenut není ani vývoj rodiny ve 21. st. Dále je popsána problematika rozpadu rodiny, rozvod rodičů a dopad této skutečnosti na vývoj dítěte. Je zmíněn i konec rozvodového řízení. Teoretická část se dále zabývá dítětem předškolního věku a významem kresby pro dítěte v tomto věkovém období. Dále zmiňuje charakteristiku předškoláka a dopad na jeho vývoj při rozpadu rodiny. Zabývá se také dětskou kresbou, která může být ovlivněna tímto fenoménem. Cílem praktické části je pojetí rodiny v kresbě dítěte, dětí z rodin harmonických a disharmonických.

Vedoucí bakalářské práce:	PhDr. Blanka Křováčková Ústav primární a preprimární edukace
Oponent bakalářské práce:	Mgr. Veronika Smetanová
Datum zadání bakalářské práce:	18.2.2014
Termín odevzdání bakalářské práce:	

L.S.

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

PhDr. Pavel Zíkl, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové, dne 11. 12. 2015

Podpis autora modrou barvou

Poděkování

Děkuji PhDr. Blance Křováčkové za odborné vedení a cenné rady, které mi při zpracování práce poskytla.

Anotace

BERANOVÁ, Monika. *Pojetí rodiny v dětské kresbě*. [Bakalářská práce]. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 94s.

Bakalářská práce se zabývá pojetím rodiny a jejím ztvárněním v dětské kresbě.

V teoretické části jsou definovány základní pojmy. Rodina jako primární sociální skupina, která výrazně ovlivňuje vývoj dítěte. Je popsána její historie, systém rodinných vazeb a funkcí rodiny. Opomenut není ani vývoj rodiny ve 21. st. Dále je popsána problematika rozpadu rodiny, rozvod rodičů a dopad této skutečnosti na vývoj dítěte. Je zmíněn i konec rozvodového řízení. Teoretická část se dále zabývá dítětem předškolního věku a významem kresby pro dítěte v tomto věkovém období.

Dále zmiňuje charakteristiku předškoláka a dopad na jeho vývoj při rozpadu rodiny. Zabývá se také dětskou kresbou, která může být ovlivněna tímto fenoménem.

Cílem praktické části je pojetí rodiny v kresbě dítěte, dětí z rodin harmonických a disharmonických.

Klíčová slova: rodina, rozpad rodiny, dítě předškolního věku, dětská kresba.

Annotation

Beranová, Monika. *The concept of family in children's drawing*. [Bachelor Degree Thesis]. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015, 94pp.

My bachelor's thesis deals with a conception of family and projection in child's drawing.

The theoretical part of thesis includes definitions basic concepts. A family as the primary social group which significantly affects child development. It described a history of family, system of a family ties and family function. Family development in 21st century it is not forgotten, too. Further the thesis describes problems of family breakdown, parent's divorce and the impact of this facts on family development.

The thesis also mentions the end of the divorce proceeding. The thesis deals with preschool age children and importance of drawing for child in this period of childhood. Also mentions the characteristics of the pre-schooler and the impact on it's development after the breakup of families. It also deals with children's drawings which may be affected by this phenomenon.

The aim of the practical part is the concept of family in child's drawing includes children from families harmonies and children from discordant families.

Keywords: family, family breakdown, preschool age children, child's drawing

OBSAH

1.	ÚVOD.....	9
2.	TEORETICKÁ ČÁST.....	11
2.1	Rodina	11
2.2	Problematika rozpadu rodiny	15
2.3	Dítě předškolního věku	20
2.4	Rozvod a dítě předškolního věku.....	23
2.5	Kresba v životě dítěte.....	26
3.	PRAKTICKÁ ČÁST	33
3.1	Použité metody.....	33
3.2	Plán provedení před výzkumu.....	35
3.3	Plán provedení výzkumu.....	36
3.4	Analýza výsledků	36
3.4.1	Kazuistika 1 - Chlapec, FV 4,2	36
3.4.2	Kazuistika 2 - Dívka, FV 4,5	39
3.4.3	Kazuistika 3 - Dívka, FV 3,4	43
3.4.4	Kazuistika 4 - Dívka, FV 5,7	46
3.4.5	Kazuistika 5 - Dívka, FV 4,8	49
3.4.6	Kazuistika 6 - Dívka, FV 5,6	53
4.	DIZKUZE.....	58
5.	ZÁVĚR	60
6.	POUŽITA LITERATURA.....	62
7.	SEZNAM PŘÍLOH.....	65

1. ÚVOD

Rodina je první společenská skupina, se kterou se dítě setkává. Vztahy mezi členy rodiny mají určitou formu a řád. V rodině se dítě naučí poznávat role, které jinde nepoznává (maminka, tatínek, babička, děda, ...) Také se začíná orientovat v blízkém rodinném kruhu i ve vzdálenější příbuzenstvu a díky tomuto si vytváří základy pro další vztahy k lidem. Rodina také uspokojuje potřebu bezpečí a jistoty, které jsou pro dítě velmi důležité a jenž jsou ovlivněné citovými vazbami rodičů.

V současné době přibývá rozpadlých rodin, rodin neúplných a rodin doplněných. Důvody mohou být různé, ale ovšem nejčastěji se objevuje teorie, že rodiče nevládají řešit své problémy a proto volí nejjednodušší variantu a tou je rozvod a opuštění rodiny. S tímto se setkávám mnohem častěji, nejen na praxích v rámci školy, ale i ve svém okolí, a proto jsem se rozhodla zaměřit právě na tuto problematiku.

Vybrala jsem si toto téma na základě své zkušenosti z praxe. Když jsem byla v jedné mateřské škole, setkala jsem se s dívkou, které se rozpadala rodina. Dívka tuto situaci velmi špatně snášela. Při nástupu na praxi byla dívka vyrovnaná a v psychické pohodě, po dobu mé praxe se však její stav zhoršil. Nebyla tolik veselá a hravá, ale především začala kreslit obrázky, které nikdy nekreslila. V kresbě buď úplně chyběl rodič, nebo ho nakreslila, ale pak ho hned začmárala. V tuto chvíli jsem začala přemýšlet o tom, zda tento faktor opravdu ovlivňuje kresbu dítěte a zda je rozdíl mezi kresbou dětí z rodin harmonických a z rodin neúplných či doplněných. Tato myšlenka mě natolik uchvátila, že jsem se rozhodla zpracovat svou bakalářskou práci na toto téma.

Cílem mé práce je zjistit, zda se opravdu v kresbě dítěte prolíná jeho vnímání a vztah k rodině. Také mě zajímá, zda jsou kresby dětí rozdílné v rodinách harmonických a disharmonických.

V teoretické části definuji pojem rodina a souvislosti spojené s touto tematikou. Dále bych zmínila rozpad rodiny, protože tato problematika úzce souvisí s narušením rodinného zázemí. Také jsem zařadila kapitolu dítě předškolního věku, ve které jsem vymezila, co by dítě mělo zvládnout v tomto věku, nejen v oblasti kresby. Jedna z nejdůležitějších kapitol je určitě kresba, ve které se snažím popsat, jak se v ní odráží dětské myšlení, a především nám přiblíží dětské chápání své rodiny. Pro splnění cíle

práce byl využit kvalitativní výzkum a to v podobě kazuistik, kresby rodiny a začarované rodiny.

V mé bakalářské práci jsou nejdůležitější děti a jejich vnímání rodiny, které se odráží v jejich kresbách rodiny.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Rodina

Rodinou se především myslí malá skupina lidí, která vzniká manželstvím a umožňuje soužití mezi oběma partnery, mezi rodiči a jejich dětmi. V rámci rodiny se zabýváme i vztahy mezi členy širší rodiny a také vztahy mezi rodinou a společností. Dle Machové (1974) lze rozdělit rodinu na základní, tu tvoří otec a matka, a rozšířenou, kterou tvoří prarodiče, strýcové, tety a další příbuzní. Rodina vznikla z přirozeného pohlavního pudu, který vede k plození a rozmnožování určitého živočišného druhu. Po narození potomků bylo nezbytné je chránit, učit, vzdělávat a připravovat pro život. (Matějček, 1994) Rodina je nepostradatelná instituce pro všechny. Významnými hodnotami našeho života je mít stálého partnera a mít děti. Dobrá rodina dává pocit bezpečí a zázemí všem jejím členům. Pokud se v rodině objeví nemoc nebo jiné nesnáze, celá rodina mobilizuje své rezervy, poskytuje příslušníkovi rodiny podporu a snaží se pomoci tak, aby byl jedinec co nejdříve v dobrém stavu. (Matoušek, 1997) Rodinu lze také definovat jako velmi dynamický systém se vzájemnými interakcemi a vzájemně provázanými vztahy. Tento rodinný systém je zapojen do celého společenského systému. Podstata tohoto systému tkví v tom, že je schopen sebezáchovy a sebeopravy. (Dytrych, Matějček, 1999) Rodina je základ společnosti, základ státu, ostrov klidu, bezpečí a jistoty. Základem rodiny je pevné, láskyplné pouto mezi ženou a mužem. (Veselá a kol., 2005), „*Je to nejstarší společenská instituce. Plní socializační, sexuálně-reprodukční, ekonomické a jiné funkce. Vytváří určité emociální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Nejběžnější model rodiny je tzv. nukleární rodina, kterou tvoří nejbližší příbuzenstvo, tj. oba rodiče a děti. Zvyšuje se variabilita rodinných typů zahrnující nejen rodinu vlastní a úplnou, ale také rodinu neúplnou, nevlastní a náhradní.*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 202) Původní význam rodiny byl jiný. Ve středověku byly rodiny definovány jako velká „domácnost“. Takto se označovala skupina lidí, kteří sdílí společnou střechu nad hlavou, hospodaří spolu. Měli také společnou autoritu, tzv. „hlavu rodiny“. Ve starověku se do rodiny počítali všichni, kdo bydleli v domě, tedy jak pokrevní příbuzní tak otroci, služebníci a další zaměstnanci. Toto vnímání rodiny trvalo až do poloviny devatenáctého století. Rodina se utvářela mnoho století a to především díky křesťanství. (Možný, 1990)

Rodiče jsou zavázáni chránit zájmy svého dítěte, regulovat jeho jednání a zajistit dohled příslušný jeho věku. Musí vytvářet nejvhodnější podmínky pro tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj dítěte. Rodina by měla plnit funkce: biologicko-erotickou (reprodukční), ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a výchovnou. (Šmelová, 2004) Základní funkce dle Matějčka a Dytrycha (1999) jsou přinášet citové uspokojení všem jejím členům a připravit dítě pro život v dané společnosti.

Funkce rodiny (Šmelová, 2004)

Funkce biologicko-erotická - Snaží se o reprodukci lidské společnosti a napomáhá při vytváření podmínek pro život dítěte a členů rodiny.

Funkce ekonomicko-zabezpečovací - Jde o zapojení členů rodiny do pracovního procesu. Souvisí také s ekonomickým a materiálním zabezpečením rodiny. Zabezpečení je ovšem důležité si spojit i se sociálními, duševními a duchovními hodnotami.

Funkce emociální - Snahy vytvořit prostředí, které je naplněno pohodou, pocitem bezpečí a lásky. Pokud v rodině není naplněna tato funkce, nejsou uspokojovány podstatné potřeby dítěte. Tato funkce je nejvýznamnější pro rozvoj rodiny.

Funkce výchovná - Tato funkce je zastoupena dlouhodobým a cílevědomým působením rodiny na dítě, a to respektováním potřeb a zájmů dítěte. Pozitivní emociální vztahy se promítají v zájmu rodiny o dítě a výchovu.

Typy rodiny (Dle Fredérica Le Play in Možný (2002))

Patriarchální rodina: Žádný člen z rodiny nemá nic v osobním vlastnictví. Děti i po sňatku zůstávají doma. Rodinná stabilita je vysoká, celá rodina se řídí tradicemi a poskytuje materiální a morální podporu všech členů rodiny.

Nestabilní rodina: V této rodině žijí pouze rodiče a neprovdané děti. Po sňatku děti nepocítují závazky vůči rodičům a sourozencům, proto odchází. Tato rodina nemá velkou stabilitu vůči veřejným záležitostem.

Rozvětvená rodina: Základem této rodiny je rodinný dům, ve kterém žije nejstarší syn i poté co se ožení a má děti. Celá rodina je odpovědná za udržení kontinuity a rodinných tradic. (Možný, 2002)

Členění rodin (dle Matouška (1997))

Dysfunkční rodina - Tato rodina obtížněji zvládá běžnou rutinu domácnosti. Někteří členové rodiny vypadávají z provozu domácnosti. V této rodině nejsou zřetelné kompetence.

Funkční rodina - Funkční rodina zvládá provoz domácností bez problému a jakýchkoliv hádek. Vážnější záležitosti rozhodují rodiče, oba drží dohodnuté řešení, i když názory mohly být rozdílné. Někdy má dítě dovoleno diskutovat a při rozhodnutí se bere ohled i na názor dítěte.

Rodina ve 21. století

Po roku 1990 se i rodině, naskytly se nové možnosti. Změna společenského systému přinesla i nové možnosti vzdělávání, možnost volného cestování, soukromého podnikání. (Veselá a kol., 2005)

Masáková(2011) rozlišuje:

Rodina úplná včetně úředního stvrzení

Rodina by měla plnit potřeby dítěte, především potřebu bezpečného citového vztahu, tedy i identifikačního procesu. Role muže i ženy je pro dítě známá v běžném životě, dítě má možnost učit se i řešení drobných neshod a rozporů, aniž by docházelo k rozpojování vztahů. Samozřejmě ani v úplných rodinách není zabráněno patologii rodinných vztahů.

Rodina partnerská

Do určité míry splňuje podmínky rodiny úplné, ale partneři – rodiče dítěte nepotřebují formální stvrzení ke svému vztahu. Faktory ovlivňující toto rozhodnutí jsou různé. Jedním z nich je například uchování si určité míry svobody, což může vést k rozvolnění vztahů i ve výchově dítěte. Liberální přístup projevující se ve vztahu i ve výchově dítěte může vést k přesouvání osobní zodpovědnosti, k nepřiměřeným rozhodnutím vzhledem k osobní zralosti a tím vést k vnitřní nejistotě nebo k přesvědčení, že o sobě může rozhodovat bez ohledu na své schopnosti a bez ohledu na okolí.

Rodina neúplná

Ve společnosti panuje mýtus, že dítě z neúplné rodiny vždy strádá a je tím poznamenáno po celý svůj život. Je ovšem pravda, že děti z neúplných rodin mají méně možností zažít zdravý partnerský vztah jako vzor.

Rodina doplněná

Neúplných rodin přibývá, ale stejně tak se objevují i rodiny doplněné - tedy ty, do nichž místo původního rodiče přichází do rodiny nový partner a zaujímá rodičovskou pozici. Nově příchozí partner je rozhodnutý zajistit dětem novou rodinu. Zvláště v počátcích je plný očekávání, doufá, že rodina bude fungovat bezchybně a všechny potřeby dětí budou plněny i za pomoci předcházejícího rodiče. Do rodiny však přichází další člen, který má určité představy a životní zkušenosti.

2.2 Problematika rozpadu rodiny

Rozvod je definován jako „zrušení manželského svazku za života manželů rozhodnutím soudu: zpravidla má tři stadia: a) manželský nesoulad s neschopností řešit rozpory vzájemnými kompromisy, b) manželský rozvrat, většinou dlouhodobý, c) právní ukončení manželského vztahu rozvodem: nejčastější příčiny: rozdílnost povah, zájmů, názorů, alkoholismus nebo jiná závislost, nevěra, sexuální neshody, nezájem jednoho z partnerů o rodinu, finanční neshody.“ (Hartl, Hartlová, 2010, s. 508) Rozvod lze také definovat jako rozpad rodiny, který má určité aspekty, a to estetické, sociální, emoční, hygienické. (Matějček, Dytrych, 2002)

Rozvod má několik stránek a to stránky: ekonomickou, právní a osobní. Rozvod pro celou rodinu představuje velkou zátěž, která může trvat i několik let. I děti rozvod psychicky zpracovávají rok až dva. Rozvod je trauma, které ovlivňuje úsudek o opačném pohlaví. Častěji navrhuje rozvod ženy, vzhledem k tomu, že jsou v rodině více emočně angažovanější. Všichni účastníci něco ztrácejí: dospělí přicházejí o partnera, děti přicházejí o rodiče, někdy musí změnit bydliště, členové celé rodiny ekonomicky strádají a děti mohou zaujmout negativní postoj k rodiči, který od rodiny odchází. (Matoušek, 1997) Zákon definuje podmínky pro rozvod v ustanovení §24 odst. Sb.1 takto: „Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže manželství je tak trvale a hluboce rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití.“ (Francová, Dvořáková Závodská, 2010) Rozvod má na psychiku dopad velmi podobný jako úmrtí někoho blízkého. V průběhu rozvodové situace lze očekávat i zhoršení zdravotního stavu. (Novák, Průchová, 2007)

Tři rozvodová stadia dle Dytrycha a Matějčka (2002)

1. Manželský (rodinný) nesoulad

Zde se projevují rozpory, které nejsou manželé schopni vyřešit kompromisem ani žádným jiným způsobem. Tento nesoulad postupně přechází v druhé stadium, a to manželský rozvrat.

2. Manželský (rodinný) rozvrat

V tomto stadiu jsou postiženy základní rodinné funkce (emoční, ekonomická, výchovná). Rozvrat může být dlouhodobý, nebo akutní. Tento rozvrat může směřovat až k samotnému rozvodu.

3. Rozvod

Rozvod je formálně-právní ukončení manželství, krajní řešení rozvratu. Rozvod je na rozdíl od rozvratu širší. Při rozvodu je podán návrh na rozvod, poté proběhne rozvodové řízení. V tomto případě do rodiny vstoupí instituce, jako například soud, právníci.

Příčiny rozvodu

Manželství může zaniknout kvůli obavám, které se objevují v důsledku nesprávného chápání pocitů - to bývá způsobeno nízkým sebevědomím jednoho z partnerů. Toto nedorozumění potom partnera zbytečně zraní. Rovněž se může partnerům zdát vztah příliš těsný, očekávají více volnosti, nezávislosti a chtějí se zapojit do samostatných aktivit. Je pravděpodobné, že partnera dusí žárlivost protějšku. Manželství může být vnímáno jako jakási past. Mohla být také přerušena rovnováha mezi samostatností a blízkostí. Zřetelné rozdíly mohou nastat i v očekávání partnerů. Jeden se chce usadit a být jako jeho rodiče, druhý si touží užívat života stejně jako před svatbou. Někteří lidé nemusí být připraveni na dlouhý manželský závazek a nejsou ochotni přistoupit na kompromis. Člověk může ze vztahu odejít, protože již nedokáže dále tolerovat duševní stavy nebo chování svého partnera, obzvláště když se partner chová nadměru kriticky, nezodpovědně, nepřátelsky nebo panovačně. Manželství ztrácí vřelost, blízkost a vzájemné dělení. Partneři se k sobě již nechovají vlídně, neberou na sebe ohledy a neváží si jeden druhého. Dalším z důvodů může být nefunkční komunikace. Důsledkem je citová propast mezi partnery. (Smith, 2004)

Příčinou rozvodu manželství je porušení manželských povinností, které jsou ustanoveny zákonem. §18 je vymezuje jako povinnosti manželů žít spolu, být si věrni, respektovat svou důstojnost, pomáhat si, pečovat o dítě, zachovat zdravé rodinné prostředí a také zachování práv a povinností obou manželů. Než začne rozvodové řízení, soud je povinen prozkoumat situaci a partnery poslat k odborníkům. V praxi mohou být příčinami rozvodu finanční neshody, nevěra, rozdílné povahové vlastnosti, zájmy,

odlišné výchovné metody dětí. Mezilidské vztahy jsou velmi složité a samotné manželství je ještě složitější. (Francová, Dvořáková Závodská, 2010)

Péče o dítě po rozvodu rodičů

Svěření dítěte do výchovy jednoho rodiče

Nejčastější formou porozvodové péče o dítě je svěření dítěte do výchovy jednoho rodiče. Je možné svěřit dítě do péče jednoho z rodičů a druhého rodiče zbavit rodičovských práv. Rodič zbavený rodičovských práv bývá posuzován pro dítě jako zásadně nevhodný. Takový rodič nemá právo se s dítětem stýkat. Svěření dítěte do péče jednoho z rodičů znamená, že tento rodič má za dítě větší právní zodpovědnost a druhý z rodičů má stanovenou dobu, kdy se s dítětem může stýkat. Styk s druhým rodičem někdy nebývá soudem stanoven a je tzv. dohodou mezi rodiči. V praxi však pak často nastává, že rodiče nejsou s dohodou spokojeni, protože si ji každý představuje jinak. A proto je dobré, nechat si soudem písemně stanovit, jak má styk rodiče s dítětem probíhat. Styk s dítětem je určen především podle věku dítěte a leckdy probíhá nejen o víkendech, ale i v mezidobí - jeden či dva všední dny. Důvodem je to, že i druhý rodič by se měl podílet na výchově se všemi povinnostmi. Sourozenci po rozvodu zůstávají pohromadě. Zvláštní situace však nastává, když se sourozenci rozdělí. Pokud jsou sourozenci rozdělení, výrazně se jim zasahuje do vývoje. To ovšem neznamená, že rozdělení sourozenců je vždy špatné. Výjimečné jsou situace, když sourozenci k sobě nemají užší emocionální pouto, nebo se nemají rádi, prostě spolu jen soupeří o přízeň rodičů. (Procházková, 2011)

Francová a Dvořáková Závodská (2010) uvádí, že svěření dítěte do péče jednoho rodiče je nejčastější forma úpravy péče o dítě. Většinou se soud opírá o vzájemnou dohodu partnerů. Oba rodiče musí zvážit své možnosti pro péči a výchovu dítěte.

Rozšířený styk

Tato situace nastává v případě, když je dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů. Rozšířený styk se někdy hodně blíží střídavé péči. Styk s druhým rodičem trvá několik dní, často zahrnuje i přespání u něj. Pro tento styk je nutné, aby dítě mělo vlastní postel a prostor pro přípravu do školy. Zároveň si rodič, který se má o dítě starat, musí najít dostatečný časový prostor. Nelze mít určený styk s dítětem a všechnu péči o něj

přesunout na babičku či novou partnerku/nového partnera, popřípadě na au-pair. (Procházková, 2011)

Střídavá péče

„Nad šest let věku dítěte, dříve však ne, lze uvažovat o realizaci střídavé péče nebo sdílené péče (důležitý detail - doba péče musí být nutně stejná u obou rodičů) se zásadním zřetelem k dodržování vztahu a k angažovanosti obou rodičů v každodenním životě dítěte.“ (Berger, Gravillon, 2011, s. 100) K úspěšné střídavé péči musí být dodržovány určité podmínky, které usnadní situaci jak dítěti, tak rodiči. První podmínkou je blízkost bydlišť rodičů, aby dítě mohlo docházet do stejné školy. Je tedy nutné, aby rodiče byli připraveni na to, že bývalý partner bude žít ve stejné lokalitě. Je třeba, aby rodiče byli schopni spolu udržovat kontakt a věcný vztah, aby mohli mluvit o dítěti, o jeho výchově, o škole, o třídních schůzkách apod. Materiální organizace je občas náročná. Nejčastěji se při tomto způsobu péče o dítě neplatí alimenty, protože otec se o dítě stará polovinu času. Výdaje však o moc neklesají, protože je potřeba mít dostatečně velké bydlení, aby v něm mohlo dítě jednou za týden žít. Navíc je důležité mít mnoho věcí dvakrát, aby se nemusely stále převážet. Když se však střídavá péče podaří, může být opravdovým přínosem nejen pro dítě, ale také pro rodiče, kteří získají čas sami pro sebe a mohou mít osobní život. (Berger, Gravillon, 2011)

Mach a Šmolka (1999) uvádí ve své knize, že střídavá péče jde navrhnout-především, když rodiče budou bydlet ve stejné lokalitě a dítě nebude muset měnit školu, kamarády a své zájmové činnosti. Je také v zájmu rodičů zůstat v úzkém kontaktu a mít dohodu, kterou jsou oba schopni dodržovat. Střídavá výchova je pečlivě zkoumána, aby byla v souladu s dítětem. Objevuje se názor, že taková spolupráce rodičů je mnohem náročnější než kooperace v době manželství. Rodiče musí mít vše promyšlené a dokázat se domluvit.(Francová, Dvořáková Závodská, 2010)

Společná péče rodičů

Někdy je zvolena společná péče rodičů, která může být dobrým řešením pro dítě. Rodiče ovšem musí být schopni zvládat podmínky společného bydlení a společnou domluvu na výchově dítěte. Toto bývá v našich podmínkách velmi vzácné. Rodiče totiž nechtějí pokračovat ve společném životě, každý z nich si chce žít svůj vlastní osobní

život, ale co se týče dítěte, jsou schopni a ochotni se domlouvat i nadále. Tento typ je pro dítě nejvhodnější, ale jen pokud se splní určené podmínky. Po rozvodu se tento typ péče příliš neobjevuje, protože se rodiče většinou rozvádí kvůli tomu, že se nemohou či nechtějí dohodnout. (Procházková, 2011) Tato péče může být navrhována také za předpokladu, že dítě je na pokraji zletilosti nebo studuje mimo domov. Rodiče i přes to, že se rozvedli, zvládnou žít v jednom bytě a to na základě své dohody. Také se dohodli na výživě dítěte a na společné péči o dítě. (Mach, Šmolka, 1999) Jak již zmínila Procházková (2011) tento typ péče je ale velmi ojedinělý.

2.3 Dítě předškolního věku

Mnoho publikací uvádí jako předškolní období časovou osu od narození po vstup do školy. Psychologická díla uvádějí spíše období od tří do šesti let. Předškolní období je nejzajímavějším obdobím vývoje člověka. Rozvíjejí se tělesné i duševní aktivity, projevuje se velký zájem o okolní jevy, je to období hry. Období je typické vývojem biologických a psychologických oblastí. (Mertin, Gillernová, 2010)

Každé dítě je neobyčejné. Děti nemají stejnou povahu, nezajímají se o stejné věci a jejich vývoj neprobíhá totožně. V určitých ohledech mohou být napřed a v něčem zase pozadu. V některých oblastech svého vývoje mohou udělat náhle velký pokrok, který ovšem v jiné oblasti doprovází útlum nebo zmatek. Neexistuje takzvaně normální nebo průměrné dítě. Nelze děti mezi sebou porovnávat, každé dítě je svým způsobem individuální. (Bacus, 2004)

U dětí můžeme hodnotit poznávací funkce. Počítky jsou u dětí dostatečně rozvinuty a zachycují i nepatrné detaily, a to pokud upoutají pozornost dítěte. Vnímání zachycuje především celkový dojem, je spíše globální, neanalitické, je téměř vždy orientováno na to, co dítě subjektivně a bezprostředně upoutá. Vnímání má tři stádia: stádium předmětu, stádium činnosti a stádium vztahů. U dítěte předškolního věku se nejvíce uplatňují první dvě stádia. Pozornost v tomto věku je velmi přelétavá a nestálá. Paměť je také nepřilíš spolehlivá, přirozeně si pamatuje jen konkrétní a názorné vjemy. Děti se učí především mechanicky a to různé říkanky. Vystačí si jen s rytmem a rýmem. Ovšem logickou paměť si sami podněcují vyprávěním. Děti mají velmi bohatou fantazii, která se vyznačuje svou konkrétností, citlivostí a svérázností. Nejvíce svou fantazii uplatňují v hrách, také se může odrazit v emocích dítěte, ve vyprávění příběhu, dokonce i v samotné kresbě. Toto období se vyznačuje i dalšími charakteristickými poznávacími funkcemi a to kognitivní egocentričností, magičností a antropomorfismem. Slovní zásoba se u předškoláka skládá především z konkrétních pojmů. (Čačka, 1994)

V předškolním věku je důležitá tělesná aktivita a obratnost, protože pomáhá dítěti zapojovat se do společenské činnosti. Pohyblivost a přenos pohybu jsou ovlivněny rychlostí při běhání, skákání, prolézání, hrách s míčem. (Bednářová, Šmardová, 2007)

Jemná motorika je u předškoláků rozvíjena pomocí práce se stavebnicemi, mozaikami, u nichž se zapojují do rukodělných činností. Vidíme již přesnost a obratnost. Velký význam v rozvoji motoriky má i hmat, především v regulaci tělesného napětí. (Bednářová, Šmardová, 2007) Jemná motorika také zahrnuje kreslení, vystřihování nebo zavazování tkaniček. (Čačka, 1994)

Vývoj motoriky má vliv na kresbu, která je zpočátku pouhou motorickou činností. Nejprve dítě jen dělá čáry, kolečka. Toto má pro dítě již smysl a my můžeme hovořit o tvůrčí činnosti. První kresba je hlavonožec, který se objevuje kolem třetího roku života dítěte. Při kresbě se děti neřídí skutečností, ale používají především svou fantazii. Setkáváme se s tím, že dítě popisuje obrázek a vidí tam něco, co my vidět nemůžeme. Langmajer a Krejčová uvádí, že při kresbě se rychle rozrůstá rozumové pochopení světa dítěte. Na konci předškolního období děti baví také modelování. (Střelec, Maradová, ... 1992) Vývoj motoriky můžeme označovat dle Langmeiera a Krejčové (1998) jako zdokonalování, zlepšování pohybové koordinace, větší hybnost a eleganci pohybu.

Nejdůležitějším prvkem činnosti dítěte je hra. Pro hru je charakteristická spontánnost a samoučelovost. Hra je pro dítě zdrojem aktivity, pohybu, poznávání. Dítě si samo rozvíjí svou fantazii. Hrou získává zkušenosti, napodobuje činnosti a předmětný svět dospělých. Má také velký význam pro rozumový vývoj, poznávací proces, vnímání, představivost, myšlení i řeč, procvičuje také paměť a pozornost. (Střelec, Maradová, ... 1992) Dle Langmeiera a Krejčové (1998) je hra činnost, kterou dítě vykonává, protože je libá, přináší mu uspokojení sama o sobě a to bez předem určeného cíle. Dětská hra má různé formy. Hry lze třídit z hlediska jejich zaměřenosti a účelnosti a to na hry funkční, manipulační, napodobovací, receptivní, úlohové, konstruktivní. Hra je základní potřeba člověka ve všech společnostech a kulturách. Kterékoli zdravé dítě si hraje a hra je k jeho psychickému vývoji zcela nezbytná. (Langmeier, Krejčová, 1998)

V předškolním věku je důležitý i rozvoj myšlení a řeči. U dětí je myšlení konkrétní názorné. Dítě přijímá velké množství informací, které aktivně zpracovává. Zvědavost a neúnavnost v otázkách je v tomto období běžná. Kolem pátého roku dítě začíná rozlišovat správné a nesprávné a také se začíná projevovat estetické cítění. Zdravé dítě je velmi optimistické a radostné. V předškolním věku se začíná formovat osobnost dítěte a jednotlivé vlastnosti. (Střelec, Maradová, ... 1992) Řeč se během předškolního

období neustále zdokonaluje. Během celého tohoto období roste zájem o mluvenou řeč. Vývoj řeči také napomáhá k nárůstu nových poznatků o svém okolí i osobě samém. V předškolním období dokáže dítě užívat řeč k regulaci svého chování. (Langmeier, Krejčová, 1998)

Rodina zajišťuje primární socializaci dítěte. Socializační proces má tři vývojové aspekty: vývoj sociální reaktivity – rozlišení emočních vztahů k lidem v bližším i vzdálenějším společenském okolí, vývoj sociálních kontrol – normy, které si jedinec postupně vytváří na základě příkazů a zákazů udělovaných dospělými, a které pak bere za své; osvojení sociálních rolí - takové vzorce chování a postojů, které od jedince očekává společnost. (Langmeier, Krejčová 2002)

2.4 Rozvod a dítě předškolního věku

Děti mají mnoho práce s hledáním vlastní identity a s učení se novým motorickým a jazykovým dovednostem. Zkoumají ale také role a vztahy v rodině. Děti myslí prakticky a domov je pro ně roven rodině. Ovšem jejich omezené vnímání prostoru, času a vzdálenosti je důvodem, proč mají potíž pochopit, kdy s ním bude trávit čas máma, kdy táta, a že každý žije jinde. Je projevena velká snaha o rozlišení mezi fantazií a realitou, ale stále věří na strašidla, na to, že táta přijde domů, když „budou hodné“. Silně prožívají ztrátu, vyjadřují mnoho emocí, trápí je, že rodiče nežijí spolu. (Colorosová, 2008)

Většina dětí prochází v tomto období citovými zmatky, které mohou trvat jeden až dva roky po rozvodu. Dítě si nevědomky přebírá odpovědnost za tuto událost podobně jako za jiné, které si nedokáže přesvědčivě vysvětlit. Mnohokrát si dítě připravuje únikovou cestu sebeobviňováním. (Berger, Gravillon, 2011)

Po rozvodu se některé děti mohou projevovat bojácně, zneklidní je všichni a všechno. Čím je dítě mladší, tím jsou psychosomatické projevy častější. Častými projevy jsou: infekce ORL, bolesti břicha, stav fyzické nebo intelektuální únavy bez zřejmé příčiny, poruchy spánku, noční pomočování. Všechny tyto potíže vyjadřují psychickou nepohodu u dítěte, která souvisí s narušením rodinné rovnováhy. (Berger, Gravillon, 2011) Psychické reakce dítěte na rozvod jsou často skryté. Děti mohou mít po rozvodu pocity uzavření, deprese, zmatek, vytváří si své hypotézy, které vysvětlují rozpad manželství rodičů, mohou začít zaujímat negativní postoje vůči druhému rodiči. (Možný, 1997)

Dítě v předškolním věku většinou na rozvod a situaci po něm reaguje špatně. Jsou rozdíly mezi dívkami a chlapci - kluci jsou spíše hlučnější, podrážděnější a vzteklejší, někdy se straní kamarádů. Holčičky jsou na tom podobně, ale častěji mívají snahu být vzorné, starostlivé, poslušné. Také častěji pláčou. Smutek je pro děti typický, většinou tím vyžadují pozornost. (Procházková, 2011)

Chlapci také v mateřské škole narušují skupinové aktivity místo toho, aby se jich účastnili s ostatními dětmi. Dívky se snaží zastat roli dospělého. (Teyber, 2007)
„Nezřídka dochází i k poklesu na nižší vývojový stupeň vývoje - tedy k regresi (např.

cucání palce, vyžadování dopomoci s jídlem apod.“ (Procházková, 2011, s. 71)
Tato situace vede i k poruchám spánku - nočním děsům, potížím s usínáním. Některé děti se odmítají odloučit od jednoho rodiče. (Procházková, 2011)

Reakce dítěte

Rozvod dítěti přináší určité ztráty a změny, se kterými se potřebuje vyrovnat. Reakce na tuto situaci je různorodá. Hlavními projevy může být strach z odloučení, snaha sblížit rozcházející se rodiče a prožívání odpovědnosti či viny za rozvod rodičů. (Schmidová, 2011)

Strach z odloučení

Setkáváme se s názorem odborníků, kteří tvrdí, že strach z odloučení je nejbolestivější pocit, jaký je možné zažít. Dítě si může začít uvědomovat, že nejdůležitější lidé v jeho životě by ho mohli najednou opustit. Děti na rozdíl od rodičů nedokáží pochopit bolestivé pocity a vyrovnat se s nimi. Rodiče by se měli připravit na to, že dítě na tuto situaci může reagovat úzkostí. U dětí se může projevit noční pomočování, strach ze tmy, okusování nehtů, citová závislost. Malé děti, které jindy např. běhaly bez problémů na hřišti, se nyní drží jednoho z rodičů. Také je nutné si uvědomit, že malé dítě špatně vnímá čas, tj. neumí přemýšlet do budoucna a nechápe např. výraz „uvidíš se s tatínkem za pár dní“. (Schmidová, 2011) Děti jsou zoufalé z toho, že se rodiče rozvádí, většinou děti lžou sobě i okolí, pak mají pocit, že je vše v pořádku a rodiče se usmíjí a budou spolu i nadále. Děti mají pocit krivdy, zlobí se na všechny za každých okolností, i když nesouvisí s rozvodem rodičů. Děti mohou být agresivní a nepřátelské. Hluboký zármutek může dítě vnímat různorodě, některé děti pomáhají rodičům, jsou hodné, jiné se snaží rodiče dát dohromady, některé se špatně přizpůsobují náhlým změnám. Je velmi individuální, jak dítě vnímá tuto situaci. (Colorosová, 2008)

Snaha dětí sblížit rozcházející se rodiče

Děti většinou rozvod rodičů nechtějí a vidí jediný způsob, jak se s touto úzkostí vyrovnat, a to tak, že se snaží zabránit rozvodu rodičů. Některé děti se snaží dát rodiče dohromady i několik let po rozvodu. Představy o opakovaném spojení rodiny nejsou jen neškodná dětská přání, ale znemožňují dětem vyrovnat se s realitou rozvodu a zdravým způsobem se vyvíjet. Pokud se dětem stále daří spojovat rodiče, může u dítěte vznikat

nereálný pocit osobní moci, který vyvolává nepřiměřený vliv na vztahy v rodině. Rodiče by měli dítěti sdělit, že rozvod je jejich definitivní rozhodnutí a ony na tom nemohou nic změnit. Emoční reakce dítěte však rodiče nemohou ponechat bez povšimnutí a musí dát dítěti dostatečný prostor k jejich akceptování. (Schmidová, 2011)

Prožívání odpovědnosti za rozvod

Mnoho dětí se cítí odpovědnými za rozvod rodičů a kladou si jej za vinu. „*Především menší děti trpí obavou, že rozpad manželství zapříčinily ony, respektive něco, co udělaly, či neudělaly, nebo mohly udělat.*“ (Schmidová, 2011, s. 50) Rodiče by měli dítě ujistit, že za jejich rozvod nemohou a nezmění tuto situaci. Někteří rodiče ale bohužel obviňují dítě za rozvod v rodině. Jde především o rozpadající se rodiny s nevlastním otcem. Problematické chování se většinou projevuje neposlušností, výraznou agresivitou, nebo dokonce kriminálními činy. (Schmidová, 2011)

Ne všechny děti ukazují své vnitřní pocity, nemusí vždy být plačtivé, hroutit se či dělat scény, každé dítě tuto skutečnost prožívá jinak. Každé dítě však prožívá toto období velmi těžce, zjišťuje, že najednou přichází o jednoho rodiče, ke kterému mělo láskyplný vztah. Těžce nese, že si rodiče ubližují, hádají se a urážejí. Toto v dítěti vzbuzuje nejistotu, napětí a úzkost, což se často projevuje tím, že se dítě stáhne do sebe, vytvoří si svůj fantazijní svět a navenek může působit jako „hodné“ dítě. U některých dětí se to může projevit naopak, je neklidné, dráždivé či agresivní. Vše, co jsem uvedla, je pro dítě velkou zátěží nervového systému. Následky mohou být hlubší a trvalejší, mohou se objevit později, když bude hledat partnera nebo se chtít zamilovat. Dítě je vůči tomu, co se v rodině děje, zpravidla vnímavější, než jsou si dospělí ochotni připustit. (Dytrych, Matějček, 1994, s. 140) Pokud u rodičů přetrvává nepřátelství, u dítěte to může vyvolávat silné vnitřní napětí, které může pokračovat až k neurotickým potížím, poruchám chování a dalším komplikacím ve vývoji osobnosti. Dětské sebevědomí taky velmi trpí, když rodiče o sobě navzájem nemluví hezky. (Dytrych, Matějček, 1994)

2.5 Kresba v životě dítěte

„Kresba je komunikační prostředek často využívaný malými dětmi, jejich rodiči a vychovateli. Je to svobodná tvorba, kterou dítě často věnuje dospělému jako část sebe samotného.“ (Cognet, 2013, s. 11) Kresba vypovídá o dětském vývoji, o jeho touhách, obavách nebo úzkostech. (Cognet, 2013), *„Vlastní začátky dětské výtvarné „řeči“ se podobají řeči mluvené. Tak jako jednotlivé zvuky přecházejí neohraničeně jeden do druhého a jsou tu dřív, než se spojí v nějaký věcný význam, tak nějak je to i s prvními kreslířskými začátky.“* (Uždil, 2002, s.11) Kreslení můžeme chápat jako hru, při které dítě nepotřebuje partnera, kresbou zaměstnává ruce i zrak a nenásilnou formou uvádí v pohyb vnitřní zkušenosti dítěte.(Uždil, 1974) Dětská kresba je nejvhodnějším přístupem k poznání osobnosti dítěte. Dítě kreslení baví, bere to jako hru, a tak ho nemusíme do ničeho nutit. Do výtvorů dětí se promítá jejich vědomí i nevědomí. Podnětem pro kresbu dětí bývá, že chtějí sdělit, co je zajímavá nebo trápí. Kresba je nejcennější dárek, který vám děti mohou dát. Studie dětských obrázků pracuje v mnoha oblastech. Využívá se:

- *„Při testování mentální úrovně - podle kresby lze hodnotit inteligenci dítěte.*
- *Jako komunikační prostředek - obrázky mohou napomoci v případě, že dítě dostatečně nezvládá jazyk, vypovídají v grafické podobě o tom, co dítě cítí, ale nedokáže slovně vyjádřit.*
- *Jako prostředek zkoumání afektivity dítěte.*
- *Jako prostředek k vyjádření znalosti o svém těle a jeho situování v prostoru.“*
(Davido, 2001, s. 15-16)

Kresba se může nejdříve jevit jen jako čmárání, ale pro dítě je to svým způsobem hra. Pro děti je kresba jakousi obrázkovou řečí, díky které vypráví své dojmy. Základem kresby může být také snaha o nápodobu. Pro děti je první čmárání příjemnou zkušeností, svým způsobem je to práce, která dítě baví a o níž víme, že bude rozvíjet psychickou stránku jedince. (Uždil, 2002)Kvalita kresby odráží úroveň intelektu dítěte i jeho emoční rovnováhu, která je určující pro schopnost adaptovat se v rodině i ve škole. Kresba ovšem nemůže odhalit všechno. (Davido, 2001)

Vývoj kresby u dítěte

Dle Davido (2001)

1. Období „skvrn“

První stopou, kterou dítě zanechá na papíře, je skvrna. Kresba se vyvíjí dle vývoje jedince. Výtvořiny dětí se v každém věku liší. Dětská kresba prochází stadii, která úzce souvisí s vývojem intelektu jedince.

2. Stadium „čmáranic“

Kolem jednoho roku věku se kresba se mění v „čmáraní“, později v „čarání“. Dítě většinou čmárá všemi směry, aniž by tužku pozvedlo.

3. Stadium „čarání“

Uvedené období souvisí s rozvojem organických funkcí dítěte. Následně se objeví napodobování dospělého písma a dítě také začíná lépe držet tužku. Zde již můžeme vidět určitý záměr. Ovšem neudrží dlouho pozornost, mnohokrát během kreslení mění nápad.

4. Stadium „hlavonožců“

Kolem třetího roku se objevuje „hlavonožec“. Jedno kolečko, později kreslí dvě kolečka - hlavu a tělo. Dítě začíná svým obrázkům dávat určitý obsah. Čím je dítě starší, začíná přibývat detailů, jako jsou oči, ústa nebo pupek.

Přibližně v pěti až šesti letech se v kresbě dítěte objevuje trup. Postava je stále zobrazená zepředu. Ruce jsou připojeny k trupu v různé výšce. Kolem šesti let je tělo úplné a má všechny končetiny. Je známo, že dítě do kresby promítá samo sebe.

5. Dítě kreslí samo sebe

Kreslí samo sebe, když si uvědomí své vlastní tělesné schéma, tedy až získá představu o svém těle a jeho situování v prostoru.

6. Transparentnost

Spočívá v tom, že je vyobrazen i vnitřek objektu, ačkoliv na obrázku by se měl vyskytovat pouze vnějšek. Toto je běžné u dětí do devíti let, později bychom mohli uvažovat o retardaci duševního vývoje.

7. Sklápění

V pěti až šesti letech se můžeme setkávat s tím, že děti nerozeznávají pojmy horizontální a vertikální. Roviny většinou neodpovídají skutečnosti a jsou disproporční. Kresba spíše vyjadřuje autorův osobní svět než svět vnější.

8. Vizualní realismus

Následuje „vizualní realismus“. Dítě se snaží nakreslit to, co vidí. V tomto období jsou kresby již propracovanější.

Vývoj kresby dle Langmeiera a Krejčové (1998)

Třileté dítě ovládá pohyby rukou, nedělá mu problém napodobit různé směry čar – vertikální, horizontální i kruhové, třeba jen dle předlohy. Ve čtyřech letech zvládne i kresbu kříže, v pátém roce napodobí čtverec a v šestém roce trojúhelník. Začíná růst jeho schopnost vyjádřit kresbou své představy. Kresba pětiletého dítěte je detailní a jeho motorická činnost se lepší. Kresba postavy je propracovaná má hlavu, trup, nohy, ruce, ústa, oči, nos ovšem paže jsou stále znázorněny čarami a proporce jsou stále spíš nahodilé. Ovšem kresba šestiletého dítěte je již po všech stránkách vyspělá.

Pohled na vývoj kresby dle Uždila (2002)

Na začátku celého vývoje kresby je jen radost z toho, že tužka vytvoří na papíru nějakou stopu, což předčí konečný výsledek kresby. Na začátku období je důležitější proces, než to, co se kreslí a proto se objevují jen čmáranice, u kterých můžeme pozorovat krátké údery – body, klikatky, klubička a spirály.

Krouživými pohyby začínají vznikat nepravidelné ovály, čímž se tvoří základ pro grafickou figuru. Poté přichází další základní forma a to je kříž, zde si dítě začne uvědomovat, že mění směr čáry. Když dítě zvládne dva pohyby na sobě nezávisle

a vytváří jimi čtyři úhly blízkému pravému, brzy pak zvládne nakreslit nejen dům, ale i strom a jiné věci.

Při tvorbě lidské figury dítě vždy začíná hlavou. Hlava - obličej má často velké oči, časem se ukazují ústa a nos, uši dítě kreslí mnohem později. Nohy se velmi často objevují již s hlavou a ruce taktéž. Trup dítě kreslí až na konci. Někdy je tělo nahrazeno kusem oblečení. Polozapomenuté tělo je tzv. hlavonožec, který je utvořen z oválu. Oválová hranice je jeden z důležitých lidských znaků, který má symbolickou hodnotu. Jak jsem již zmínila, trup se vyskytuje u postav nejpozději, často ho děti dokreslují kvůli tomu, že nemají kam nakreslit detaily, např. knoflíky. První hlavonožce děti kreslí kolem třetího a čtvrtého roku. U pětiletých a šestiletých dětí se setkáváme s pokročilejší kresbou, kdy zobrazují figury jak s velkou hlavou a malým trupem někdy je trup velmi mohutný a převládá. U pětiletých a šestiletých dětí se setkáváme s pokročilejší kresbou. Děti někdy zobrazují figury s velkou hlavou a malým trup, jindy je trup velmi mohutný a převládá. V tomto věku se již objevuje rozdvojení obrysu nohou. Čím víc dítě kreslí a je podněcováno pozitivní výchovou, tím rychleji celý vývoj kresby postupuje.

Kresba rodiny

Kresba rodiny je známá především díky prof. Zdeňku Matějčkovi. Dítě zobrazí rodinu dle svého subjektivního pohledu tak, jak ji vnímá a prožívá. Důležitá je pozice dítěte v kresbě. Kresba může být ovlivněna minulou zkušeností a zároveň být i předzvěstí budoucnosti. Z obrázku lze vyčíst, jak fungují vztahy v rodině, a to podle velikosti, vzájemného postavení a umístění osob na kresbě. (Skutil a kol., 2010)

Začarovaná rodina

Tato metoda se využívá u mladších dětí. Každý člen rodiny je „začarován“ do zvířete. Počítá se s tím, že dítě vybírá takové zvíře, které vystihuje vlastnosti daného člověka. Je nutné, aby po kresbě proběhl s dítětem rozhovor. Projektivní testy nemají objektivní kritéria vyhodnocení.

„Pedagogická diagnostika je procesem komplexním a integrujícím, měla by využívat všech dostupných metod a forem hodnocení.“ (Skutil a kol., 2001, s. 108)

Zobrazení zvířat je dětem velmi blízké. Zvířata znají především z pohádek, knih, bajek a filmů. Zvířatům je přisuzovaná určitá symbolika. Dítě zaujímá ke zvířeti určitý citový postoj a zvířata mu jsou buď sympatická, nebo nesympatická. Setkáváme se s tím, že někdy děti raději znázorňují zvířata než lidi. Je možné, že děti takto nevědomky zakrývají nebo cenzurují své citové problémy. Z vyobrazení zvířete lze určit nejen potíže dítěte, ale i dominantní rysy jeho charakteru. (Davido, 2001)

Kresba dítěte dle Nováka (2004)

1) Celkový dojem

Kresba v nás vyvolává určitý dojem. Ten může být takový, že bychom v rodině chtěli sami žít, anebo nikoliv. Je možné, že obrázek se bude skládat z vedle sebe nakreslených osob. Potom je zajímavé zjistit, kdo je kdo, zda jsou zakreslení všichni členové rodiny, popř. kdo není vyobrazen a proč. Je také možnost, že se rodina bude zabývat různými činnostmi. Pak by se mělo určit, zda jsou činnosti přiděleny ryze mužskému či ženskému pohlaví. Jsou vyobrazena zvířata? A pokud ano, jsou jen jako doplněk kresby, nebo mají významné místo? Je kresba doplněna nějakými předměty? Jakými? I tyto předměty mohou být pouhým doplňkem, ale zároveň se mohou vyskytovat jako výrazný prostředek (televize, hobby, nadřazené postavení někoho nebo něčeho). Na první pohled lze zjistit, zda je plocha dostatečně využita. Vpravo bývá vyobrazena rodina a vlevo je spíše situovaný interiér. Vysoko na stránce je okruh spíše optimistický. Nízko je spíše prostor určený pro pesimisty. Celkový dojem konfrontujeme s tím, co o dítěti již před kresbou víme. Závažné je, když je dojem negativní a poukazuje na to, že dítě není v rodině příliš spokojené. Ze správné kresby lze vyvodit dva závěry: buď dítě žije v harmonické rodině, či nikoliv.

2) Osoby a „zobrazení“ v kresbě

Pokud dítě nakreslí neexistující osobu, znamená to, že strádá. Nejčastěji děti kreslí postavy. Zaměřujeme se na to, kdo v kresbě chybí a kdo ne. Dále je nutno hodnotit:

a) Pořadí postav

Je dobré pozorovat, kdo je na obrázku první, druhý atd. Také sledujeme, kdo je poslední. Toto naznačuje pozici dotyčných v rodině. Je důležité pořadí osob směrem od dítěte. Kdo je blíž dítěti, je pro něj významnější a přijatelnější než ten, kdo je od dítěte

dál. Opět je nutné pozorovat zobrazení postav, zda jsou na okraji kresby, což může poukazovat na introverzi, nebo je dění směřováno ve středu kresby, což naopak poukazuje spíše na extroverzi.

b) Způsob zobrazení

Když autor kreslí všechny postavy stejně, může se jednat o nedostatky v kreslířských dovednostech. Je ale také možné, že dítě takto naznačuje snahu nikoho neupřednostňovat, možná neurazit. Je možné, že děti kreslí velmi podobně až stejně některé postavy, protože se s nimi identifikují. Zobrazení postav zřepředu naznačuje extroverzi, zobrazení z profilu introverzi. Zobrazení zezadu může být projevem agresivních impulsů, obrazným trestáním, popřípadě symbolem snahy dotyčného z rodiny odstranit. Otočení člena na jinou stranu může nasvědčovat izolaci nebo nezájmu o rodinu.

c) Výraz jednotlivých postav a zobrazení jednotlivých částí těla

Toto vymezení by mělo být spíše orientační, nelze se zaměřit pouze na jeden nedokonalý prvek lidské postavy. Aby získaná data byla směrodatná, je nutný výskyt více takových prvků. Výraz ve tváři osob na obrázku by nám měl představovat náladu, kterou děti dané osobě přisuzují jako dominantní. Ovšem tyto údaje nemusí být diferencované vzhledem k přítomnosti agrese či převládající dobré náladě.

Hlava je většinou znázorněna přiměřeně, pokud je velká, znázorňuje sebevědomí, sklon ke kontrole situace a lidí v rodině, zároveň i vitalitu. Vlasy mohou být znázorněny přirozeně nebo jako bujné kadeře, mohou znázorňovat vitalitu a erotické vlivy. Absence vlasů může být chápána jako projev úzkosti či potlačení erotických impulsů. Otevřené oči směřují k extroverzi a oči zavřené k introverzi. Pokud oči chybí, může to naznačovat obtíže se zrakovým kontaktem. Velké oči s výraznými řasami mohou být kreslířským výjevem, nebo mohou naznačovat vztahovačnost nebo hysteroidní rysy. Velký nos může naznačovat sebejistotu, při zdůraznění nosu můžeme uvažovat o falickém symbolu. Absence nosu znázorňuje uzavřenost a tajnůstkářství. Ústa jsou většinou obrazem orálních přání, od oblíbeného jídla, mohou směřovat až ke kouření. Nápadné a zdůrazněné uši mohou vypovídat o zvýšené citlivosti, zejména u kritičnosti či náznaku ohrožení pozice, také o projevu tajnůstkářství možná i vztahovačnosti. Ruce mají velký

význam, jejich absence může být důsledkem pocitu viny. Je možnost přemýšlet o obtížích ve vztazích k lidem. Způsob držení rukou naznačuje, jak snadno a ochotně navazují děti nové mezilidské vztahy. Ruce za zády nemusí vždy naznačovat odtažitosť a odmítání, ale mohou svědčit i o zachování odstupů. Překřížené ruce přes trup naznačují spíše odstup a obranu před vnějšími vlivy. Nohy naznačují způsob, jak si člověk stojí. Je zde souvislost se sebejistotou a postavením.

3) Šrafování (stínování)

Takto děti znázorňují intenzivní pocity ke konkrétní osobě i výhradní pocity vůči celé rodině.

4) Vynechávání osob

Jsou jen dvě hlediska, ze kterých můžeme vynechání osoby v kresbě hodnotit. Pozitivně to lze hodnotit tehdy, pokud dítě popíše kresbu a řekne, že chybějící člen rodiny je třeba v práci, nebo opravuje něco doma. Negativní hodnocení nastává, když dítě potlačuje existenci osoby a u interpretace řekne, že by bylo radši, kdyby vynechaný člen v rodině vůbec nebyl. Je běžné, že děti zapomínají na členy rodiny, pokud se jedná o širší rodinný kruh, ale i v tomto případě je interpretace závislá na komentáři dítěte.

3. PRAKTICKÁ ČÁST

Výzkumný cíl

Cílem této práce je analýza dětského kresebného projevu a následné porovnání kresebného projevu dětí z rodin harmonických a disharmonických. Zkoumáme tedy, zda má rodinné klima vliv na pojetí a vyjádření rodiny v jeho kresebném projevu, přičemž respondent má nakreslit obrázek rodiny a následně dle pokynů začarovanou rodinu.

3.1 Použité metody

Kazuistická studie

Kazuistika jinými slovy případová studie řadí se mezi výzkumné metody a zabývá se popisem jednotlivých případů. Kazuistika se může týkat jedince ale i skupiny lidí či instituce. Slouží jako pomoc a srovnání pro podobné případy. (Hartl, Hartlová, 2004)

Anamnéza

Jako další metodu mé praktické části jsem si vybrala anamnézu dítěte. Anamnéza je jedna s nejčastějších používaných psychologických metod. V anamnéze by měly být zapsány informace z minulosti jedince, o kterých se domníváme, že mají význam pro poznání jedince a porozumění jeho problému. Anamnéza se získává pomocí rozhovoru s jedincem. Máme dva typy anamnézy: autoanamnéza a heteroanamnéza. Při autoanamnéze mluví jedinec sám o sobě, kdežto při heteroanamnéze získáváme informace od rodiny, učitelů. (Svoboda, 2001)

Pozorování

Pozorování je velmi často používaná metoda sběru dat o pedagogické realitě, musí být cílevědomé, záměrné, plánovité, soustavné. Musíme se povznést nad jevovou stránku, může být krátkodobé nebo dlouhodobé. Dále můžeme rozlišit standardizované a nestandardizované pozorování. Při pozorování máme určený objekt, stanovený cíl, postup a způsob záznamu. (Podlahová, 2012)

Kresba dítěte

Kresba je jedním s nejdůležitějších diagnostických nástrojů. Může poskytnout celkový odhad celé vývojové úrovně. Je nutné mít stále na paměti, že některé děti kreslí lépe nebo hůře, než by mohlo odpovídat jejich rozumový schopností Díky kresbě můžeme odhalit spoustu problémů. Obecně lze říct, že v kresbě se odráží osobní charakteristiky dítěte, především emocionální ladění, sebehodnocení a postoj k druhým lidem. K tomu k odhalení těchto charakteristik právě používáme kresbu rodiny nebo kresbu lidské postavy. (Černá a kol., 2015)

Kresba začarované rodiny

V této metodě je nejdůležitější komentář autora, který nám sám objasní svůj cíl kresby. Výzkumy prof. Zdeňka Matějčka poukazují na to, že většinou děti matku vyobrazují jako kočku, včelu, ptáka, motýla. Kdežto otec je spíše dominantní zvíře, a to například pes, kůň, lev, medvěd, slon, orel, jelen, kocour. Jednotlivé osoby v rodinném kruhu mají své postavení dle vlastního chování a vnímání obrazem zvířete. Volba zvířat je vcelku stabilní a konzervativní. Volba zvířat u dětí je většinou podobná, málo se v obrázcích vyskytuje kráva. Stále musíme mít na paměti, že naše představa o zvířatech je oproti dětské představě rozdílná, a proto je opravdu nutné s dítětem kresbu rozebrat, a dostatečně se ptát, které zvíře má jaké vlastnosti. (Novák, 2004)

Pokyny pro kresbu rodiny

Děti dostanou prázdný papír formátu A4 a tužku. Dětem dám instrukce: „*Nakresli celou svoji rodu*“. Další pokyny nedám, aby děti kreslily jen toho, koho chtějí. Děti, nebudou mít k dispozici gumu na gumování, pokud se jim tedy obrázek nepovede, mohou pouze škrtnat.

Pokyny pro začarované kresbu rodiny

Po nakreslení rodiny děti dostanou pokyn, aby otočily papír. Postup, který jsem zvolila, je dle prof. Zdeňka Matějčka. Po otočení papíru následují instrukce: „*Nakresli celou svou rodinu, ale začarovanou do zvířat. Jako kdyby přišel kouzelník a každého z vás začaroval do nějakého zvířete, které mu nejlépe odpovídá a nejlépe vyjadřuje jeho povahu.*“ (Novák, 2004, s. 17)

3.2 Plán provedení před výzkumu

Před výzkum jsem do své práce zahrnula především proto, že jsem chtěla zjistit, zda děti mladší čtyř let zvládnou kresbu rodiny a kresbu začarované rodiny.

Toto jsem realizovala po dobu jednoho týdne v únoru 2015 v mateřské škole Leštínská v Přerově. V této škole jsem měla k dispozici homogenní skupinu dětí ve věku od dvou a půl let do čtyř let. Z těchto dětí jsem si vybrala pět tříletých dětí z harmonických rodin. V tomto oddělení jsem se nesetkala s dítětem z disharmonické rodiny ve věku tři let. Celá mateřská škola pracuje podle ŠVP „Barevná kulička“.

Výsledky před výzkumu

Děti chtěly kreslit a byly nadšené z činnosti. Nebyly žádné problémy se zadáním úkolu. Dětem byly jasné pokyny a pracovaly s chutí. Na všech obrázcích byli znázorněni hlavonožci. K poznání členů rodiny v obrázku začarované rodiny jsem vždy potřebovala komentář dětí. Každé dítě mi zvládlo popsat členy rodiny, i když jsem je vůbec nemohla identifikovat. Na každém obrázku vždy byli všichni členové rodiny.

Obrázky odpovídaly věkové úrovni dětí. Při komentářích kreseb dětí se též žádný problém nevyskytl, děti popisovaly obrázky bez zábran, s radostí. Setkala jsem se s tím, že dítě mi obrázek předávalo a řeklo mi „*ten obrázek si vem domů*“. Moc mě tímto potěšilo.

Dle mého názoru děti i v takto v útlém věku zvládnou nakreslit obrázek své rodiny i rodiny začarované, jen k začarované rodině je vždy nutný slovní doprovod. Můj záměr byl splněn. Obrázky se podařily, dětem se celá činnost velmi zamlouvala. Všechny tyto obrázky jsou přiloženy k bakalářské práci v přílohách.

3.3 Plán provedení výzkumu

K praktické části bakalářské práce jsem si zvolila kvalitativní metodu v podobě kazuistických studií. Výzkum jsem prováděla ve vybrané mateřské škole ve Studénce, a to na základě domluvy s personálem mateřské školy a získaným informovaným souhlasem rodičů. Kapacita mateřské školy je 39 dětí. Děti jsou rozděleny do dvou heterogenních tříd. Celá škola pracuje podle ŠVP „S písničkou je veseleji“ Skládá se ze čtyř tematických bloků. Jednotlivé bloky mají svá podtémata, která jsou dále rozpracována v týdenním plánu. Témata: Přišel k nám podzim, Zima je přima, Jaro, ťuká na vrátka, Léto, milé léto.

Realizace praktické části probíhala tak, že se do kresby zapojilo více dětí, než bylo zkoumáno. Výzkum byl prováděn v rámci čtrnácti dnů v průběhu dubna roku 2015. Vybrala jsem si celkem šest dětí, tři děti z úplné rodiny a tři děti z neúplné rodiny. Děti byly věkem a pohlavím různorodé.

3.4 Analýza výsledků

3.4.1 Kazuitika 1 - Chlapec, FV 4,2

Anamnéza dítěte

Rodinná anamnéza

Matka je vyučená a pracuje jako prodavačka v potravinách, otec je také vyučený a pracuje jako automechanik. Matka je samoživitelka, snaží se dostatečně zabezpečit rodinu, otec na domácnost přispívá. Chlapec je jedináček. Rozvod rodičů proběhl ve třech letech chlapce. Dítě žije s matkou a otce navštěvuje pouze o víkendech. Má rád oba rodiče, ovšem inklinuje spíše k otci. Vyplývá to z toho, že stále o otci mluví a paní učitelce stále opakuje, za kolik dní půjde k tátovi.

Osobní anamnéza

Oba rodiče děti chtěli a těšili se na nového potomka. V těhotenství se nevyskytla u matky žádná nemoc. Porod proběhl ve 37. týdnu bez větších komplikací. Porodní hmotnost byla 3,30 kg. U chlapce se v útlém věku vyskytly plané neštovice, nemoc

trvala cca dva týdny, průběh byl bez komplikací. Informace o operacích a vážnějších úrazech matka nesdělila. U chlapce se objevuje noční pomočování od odstěhování otce.

Raný psychomotorický vývoj

Hrubá motorika se jeví jako normální a je odpovídající věku dítěte. Dítě umí koordinovat základní pohyby. V jemné motorice se vyskytují malé obtíže, které souvisí spíš s netrpělivostí a nepozorností. Dítě komunikuje s učitelkou i s dětmi bez omezení. Chlapec nerad kreslí. Ve školce kreslí jen v případě, že se k tomu sám odhodlá, protože má náladu. Pozornost je kolísavá - někdy je schopen udržet pozornost 5 minut, u zpívání a hraní na hudební nástroj vydrží i 10 minut. Úkoly zvládne dokončit pouze za předpokladu individuálního přístupu a individuální práce. Většinou vyžaduje, aby seděl vedle paní učitelky. Zvládne stříhání nůžkami podle rovných linek. Dělá mu problém soustředit se pět minut. Roztleská slovo na slabiky. Trvá mu déle, než zareaguje na pokyny dospělého. Snaží se odpovídat na otázky více slovy. Zvládne správný úchop tužky a nakreslí lidskou postavu. Volný čas tráví pouze sledováním televize, hraní her na počítači. Jiné aktivity jsem nezjistila. Tento chlapec má jeden z běžných dětských zlovyků - kouše si nehty na ruku.

Vývoj sociálních vztahů

Rodiče jsou citliví a k dítěti mají velice pozitivní vztah. Problémy u dítěte nastávají nejspíš kvůli rozdílnému výchovnému stylu dítěte - liberálnější matka a autoritativnější otec. Nároky na dítě jsou odrazem jejich přesvědčení, že je dítě stále malé. Ve vztahu k autoritě často není chlapec schopen uposlechnout instrukci, požadavek, ale ani nezareaguje na odměnu ani pochvalu. Mezi dětmi má jen pár kamarádů, se kterými vychází, ostatní děti ho nemají příliš rády. Špatně se adaptuje na nové prostředí, má rád jen své kamarády a nerad chodí na návštěvu do jiného oddělení v mateřské škole.

Pozorování

Dítě je často nepozorné a netrpělivé. Nemá problémy s komunikací s dětmi ani s učitelkou. Rád si hraje ve skupině dětí. Neustále upozorňuje na chyby a nedostatky ostatních dětí. Nepatří mezi děti, které aktivně plní úkoly učitelky. Většinou zlobí a musí se několikrát upozornit, než začne úkol plnit. Když někomu ublíží, cítí vinu, sám se omluví a slibuje, že vícrát to neudělá.

Kresba rodiny

Celkový dojem

Je zvláštní, že osoby na obrázku nemají žádný obličej. Kresba je velmi schematická, ovšem poukazuje na pohlaví otce a syna. Z obrázku mám pocit, že matka je separovaná od rodiny a odchází z kresby. Kdežto otec a autor mají rozpažené ruce.

Osoby a jejich „zobrazení“ v kresbě

Kresba je sice velmi schematická a chybí tam mnoho prvků, ale není tam vyobrazená žádná postava, která by neexistovala. Zároveň tam žádný člen rodiny nechybí.

Pořadí postav

První je na obrázku nakreslený otec, potom syn a poslední je matka. To, že je matka poslední, může nastiňovat její pozici v rodině. Matka působí, jako by odcházela pryč z papíru. Jde jasně vidět, že chlapec má blíž ke svému otci i přesto, že žije s matkou.

Způsob zobrazení

Dítě nakreslilo otce největšího, matka je menší a dítě je nejmenší. Což by realitě odpovídalo, to znamená, že si dokáže představit výšku rodičů. Chlapec i otec jsou dle mého názoru zobrazováni zepředu, akorád jim chybí obličej, zatímco matka je zobrazená z profilu. To, že je matka otočena na jinou stranu, může naznačovat izolaci nebo nezájem o ni. Jeví se to jako paradox, protože chlapec žije s matkou.

Výraz jednotlivých postav a zobrazení jednotlivých částí těla

Hlavy osob na obrázku jsou zobrazeny k poměru těla dané osoby. Postavy nemají vlasy, může znamenat, že chlapec tímto způsobem projevuje úzkost. Absence očí u členů rodiny může naznačovat to, že dítě má problém s očním kontaktem s rodinnými příslušníky. Celá rodina nemá znázorněný ani nos, což může být znakem uzavřenosti a tajnůstkářství. Ústa by měla znázorňovat náladu daných osob. Pokud ústa chybí, nelze vyčíst náladu, dle mého názoru jde o projev mlčenlivosti. Uši také chybí, ale myslím si, že absence uší je v dětské kresbě běžným jevem. Ruce má autor i otec rozpažené a vypadají, že jsou otevřené novým věcem. Matka ruce nemá. Vypadá to, jako by je měla

připažené a byla kreslená z profilu. Nohy mají všechny postavy dostatečně dlouhé. Myslím si, že postavení otce a autora je sebejisté, ale matka se tak nejeví.

Vynechávání osob

Autor vyobrazil všechny členy rodiny - otec, chlapec i matka.

Kresba začarované rodiny

Chlapec nakreslil hadí rodinu. Je překvapivé, že hadi mají oči a jsou kresebně propracovaní na rozdíl od postav. Když byl chlapec požádán o popis obrázku, řekl: „Já jsem nakreslil hadí rodinu, toto je mamka, toto taťka a ten malinký had jsem já.“ Na otázku, proč nakreslil právě hady, odpověděl: „*Já mám moc rád hady, jednou bych doma chtěl mít hady, moc se mi líbí.*“

3.4.2 Kazuistika 2 - Dívka, FV 4,5

Anamnéza dítěte

Rodinná anamnéza

Matka má středoškolské vzdělání a pracuje jako asistentka v kanceláři svého manžela, otec je podnikatel a vlastník malé rodinné firmy. Pochází z úplné harmonické rodiny, rodiče jsou sezdáni. Má dva starší sourozence, sestru a bratra. Děvče má s rodiči moc krásný vztah, sourozenci se o svou nejmladší sestru také hezky starají a dochází pro ni občas do mateřské školy. Dítě je dostatečně zajištěné, materiálně i duševně.

Osobní anamnéza

Rodičovství bylo plánované, v době těhotenství se u matky projevil gestační diabetes. Porod proběhl v 38. týdnu bez jiných komplikací. Porodní hmotnost dítěte byla 3,50 kg. U dítěte se vyskytla novorozenecká žloutenka. Holčička prodělala spalničky, které trvaly cca dva týdny, v průběhu se objevily febrilní křeče. Dívka podstoupila tonsilektomii z důvodu recidivující angíny. Jiné problémy se u dívky neprojeví.

Raný psychomotorický vývoj

Dívka moc ráda kreslí, nemá žádný problém s jemnou motorikou. Jednou z jejích oblíbených činností je navlékání korálků, čímž rozvíjí jemnou motoriku. Dívka je velmi

obratná a nemá žádné problémy s koordinací, je velmi aktivní a zvládá plně i hrubou motoriku. Řeč je bez jakékoliv logopedické vady, vytvoří rozvinuté věty, ráda si povídá a komunikuje s paní učitelkou i s dětmi. Je emočně stabilní, dokáže ovládat své emoce. Nepláče, když odchází její matka ze školky. Pokud se něco stane mezi děvčetem a jejím kamarádem, ihned chce problém řešit a čeká, až jim paní učitelka pomůže navrhnout řešení. Dívka se umí soustředit déle než pět minut, roztleská slovo na slabiky. Velmi dobře se adaptovala na docházku do mateřské školy. Nemá žádné výchovné problémy. Má jistý vztah k povinnostem, plní zadané úkoly dle pokynů učitelky. Myslím si, že dívka se vyvíjí správně a neshledávám u ní žádný problém, týkající se jejího vývoje scholary. Dívka nelpí na odměnách za vykonaný úkol, moc ráda pracuje i bez vidiny odměny. Svůj volný čas naplňuje hrou s hračkami, venkovními aktivitami a výlety s rodiči. Děvče nemá zažité žádné zlozvyky a nebyly postřehnuty ani žádné špatně vytvořené návyky. Dívka se umí soustředit déle než pět minut, roztleská slovo na slabiky. Velmi dobře se adaptovala na docházku do mateřské školy. Nemá žádné výchovné problémy. Má jistý vztah k povinnostem, plní zadané úkoly dle pokynů učitelky. Myslím si, že dívka se vyvíjí správně a neshledávám u ní žádný problém, týkající se jejího vývoje scholary.

Vývoj sociálních vztahů

Dívka má moc ráda své rodiče i sourozence, často o nich vypráví v mateřské škole. Nebojí se autority, působí sebejistě a zvládne komunikovat bez obtíží. Do vrstevnické skupiny se lehko začlenila a vytvořila si mnoho kamarádů. Adaptace na předškolní vzdělávání proběhla bez problémů a dívka se rychle přizpůsobila režimu v mateřské škole.

Pozorování

Dívka je velmi aktivní, ráda si hraje s kamarády, ale také ráda kreslí, stříhá a vyrábí výrobky z papíru. Moc ráda organizuje hru, pomáhá učitelce. Je společenská, moc ráda komunikuje s kamarády i s autoritou. Nemusí být pobízena k činnostem, sama hned pracuje dle pokynu učitelky. Když jsem přišla po prvé poprvé do mateřské školy, tak učitelka vybrala právě tuto dívku, aby mě provedla po celé školce. Holčička mi popsala každou místnost, neměla žádné zábrany a komunikovala i přes to, že jsem byla cizí. Je také velmi všímavá, přesná a upřímná.

Kresba rodiny

Celkový dojem

Kresba ve mně vyvolává velmi pozitivní dojem. Jsou zobrazeni všichni členové rodiny. Jen dědovi chybí babička, protože se na obrázek už „nevlezla“. Autorka byla velmi zklamaná, že na jednoho z prarodičů nezbylo místo. Plocha obrázku je dostatečně využita, členové rodiny jsou vyobrazení spíše uprostřed stránky. To může svědčit o tom, že dívka je optimisticky orientována. Dítě je v rodině velmi spokojené, má s každým členem rodiny vynikající vztah. Dívka je v rodině spokojená a rodina je plně harmonická.

Osoby a „zobrazení“ v kresbě

Dítě nenakreslilo žádnou osobu, která by nepatřila do jejich rodiny. V kresbě chybí jen jeden prarodič (babička), a to jen kvůli nedostatku místa.

Pořadí postav

První na obrázku je otec, dle mého názoru je to jasná hlava rodiny. Dále sebe autorka nakreslila vedle matky. Dítě má nejspíš velmi dobrý vztah s matkou, kterou nakreslilo vedle sebe, a dědou, který je vyobrazen po její levici. Všechny postavy jsou situovány uprostřed papíru, tím pádem není žádná postava izolovaná.

Způsob zobrazení

Největší dominantní postavou na obrázku je děda. Předpokládám, že rodinu velmi podporuje a má k ní vřelý vztah. Otec i matka jsou větší než dítě. Všechny postavy jsou nakreslené zepředu, to naznačuje extroverzi.

Výraz jednotlivých postav a zobrazení jednotlivých částí těla

Všechny postavy mají hlavu přiměřenou svému tělu. Až na dědu, ten má hlavu v nepoměru. Nevidím v tom ovšem nic špatného. Každý člen rodiny má vlasy. Výjimkou je opět děda. Když jsem se na toto ptala autorky, řekla mi: „*Dědeček je už moc starý a vlasy nemá.*“ Potom není třeba mít obavy z toho, že by dívka tímto projevovala úzkost vůči svému dědovi. Všechny postavy na obrázku mají otevřené oči, proto usuzuji, že autorka je extrovertní. Každá osoba na obrázku má nos znázorněný jen

jako čáru, je to spíše schematické, ale je viditelné, že autorka si uvědomuje, že člověk nosem disponuje. Ústa jsou také znázorněna jen schematicky, ale všichni se na obrázku smějí, což pravděpodobně svědčí o dobré náladě rodiny. Autorka nenakreslila ani jednomu členu rodiny uši, a to z důvodu, že je nezávládně vyobrazit po stránce kreslířské. Na obrázku si můžeme všimnout toho, že všichni kromě dědy mají rozpažené ruce. Děda má ruce vzpažené a díky tomu působí, že má nadvládu nad celou rodinou. Ovšem to tak nemusí být, je to jen můj osobní názor. Autorka kresby sama o sobě působí velmi otevřeně a především kamarádsky. I kresba její postavy působí stejným dojmem. Každý člen rodiny má nakreslené nohy. Maminka má na nohách dokonce podpatky. Z toho lze usoudit, že dívka si na matce všímá i maličkostí. Každá postava stojí pevně na svých nohách.

Vynechávání osob

V kresbě nebyl žádný člen vynechán ani zapomenut. Svou babičku dívka nenakreslila, protože jí nezbylo místo na papíře. Celé vyobrazení osob bych hodnotila pozitivně.

Kresba začarované rodiny

Dívka svou rodinu vyobrazila očekávaným způsobem. Poprosila jsem dívku o slovní komentář. *„Můj tatínek je medvěd, protože je velký a silný. Maminka je motýlek, protože je moc krásná a motýlci se mi moc líbí. Dědeček je šnek, protože chodí moc pomalu a trvá mu všechno. Já jsem pejsek, protože mám pejsky moc ráda a líbí se mi jejich chlupy.“*

Na základě tohoto komentáře jsem pochopila, jaký byl dívčin cíl. Rodiče vyobrazila způsobem, který je standardní pro vyobrazování dítěte v harmonické rodině. Podle rozhovoru jsem zjistila, že kreslila zvířata podle vlastností a podle vzhledu. Avšak sebe nakreslila jako psa, přičemž pes se jeví jako dominantní zvíře, které je spíše přisuzováno otci. Myslím si, že holčička má velký význam v rodině a sama ho pociťuje, proto se takto nakreslila. Když se zaměřím na psa, tak má zdviženou přední tlapku, kterou chce vykročit (dle rozhovoru s autorkou). I toto naznačuje jakousi podmanivost ostatních členů rodiny.

3.4.3 Kazuistika 3 - Dívka, FV 3,4

Anamnéza dítěte

Rodinná anamnéza

Matka pracuje jako pokladní v obchodě, o strýci nebyly zjištěny žádné informace. Pouze to, že pracuje jako dělník na stavbách. Matka má s dítětem dobrý vztah. Dítě nezná svého otce a má jen strýce. Děvče žije v rodině složené z maminky, strýce, babičky a dívky. Nemá žádné sourozence. Pro holčičku chodí do školky především babička, která se o ni velmi často stará a tráví s ní hodně volného času.

Osobní anamnéza

Otec opustil matku poté, co ji neúmyslně přivedl do jiného stavu. V průběhu těhotenství byla matka pravidelně sledována pro preeklampsii (jedná se o pozdní gestózu, která se projevuje zejména zvýšeným krevním tlakem, přítomností bílkovin v moči a otoky končetin). Porod proběhl v 35. týdnu a holčička byla tři týdny v inkubátoru. Porodní váha byla na hranici s normální porodní vahou, tedy 2,60 kg. Žádné další komplikace se neobjevily. U tohoto dítěte se objevily plané neštovice, délka trvání byla jeden až dva týdny bez větších komplikací. V batolecím věku údajně zakopla o koberec a zlomila si pravou horní končetinu. Děvče odmítá jíst jakékoliv potraviny kromě suchého pečiva.

Raný psychomotorický vývoj

V jemné motorice nemá žádné velké obtíže, kresba je vzhledem k věku dítěte jednoduchá. V rámci hrubé motoriky nemá žádné specifické problémy, velmi jednoduše se orientuje v prostoru a koordinuje své pohyby. Dítě má problémy s výslovností hlásek R, Ř, S, Š. Po emociální stránce je děvče vyrovnané. Myslím si, že je psychicky stabilní a zvládá zátěžové situace v rámci mateřské školy. Dívka nebývá plačtivá ani nijak podrážděná. Dívka na požadavek učitelky vybere (velký, malý, jedna, dva...). Zvládne navlékání korálků. Dívka se vyvíjí správným směrem. Dle vývojového dotazníku učitelky dítě zvládá činnosti odpovídající věku. U této dívky je vidět pokrok od nástupu do mateřské školy. Matka zajišťuje dítě po materiální stránce. Dívka ráda pracuje, ale vždy očekává odměnu za splnění úkolu. Volný čas velmi často naplňuje díváním se na televizi, na různé pohádky. Moc ráda tancuje na hudbu a pohybuje se podle různých

nahrávek cvičení. Jedním zlovykem, který jsem u dívky zpozorovala, bylo cucání palce. To ovšem dělá jen před odpoledním odpočinkem, než usne.

Vývoj sociálních vztahů

Holčička má velmi dobrý vztah s babičkou, což jsem vyzpozorovala, když si babička holčičku vyzvedávala z mateřské školy. Dle informací od paní učitelky dívka komunikuje s autoritou bez jakýchkoliv problémů a zábran. Rychle se adaptovala na prostředí mateřské školy, ve skupině vrstevníků navázala mnoho přátelských vazeb.

Pozorování

Dívka si hraje především s třemi holčičkami, jsou to kamarádky, které si pomáhají a nehledají další děti. Občas si hraje i s jinými dětmi ale nejvíce upřednostňuje právě své kamarádky. Nejčastější hra je na princezny. Se mnou příliš nekomunikovala, její odpovědi na mé otázky byly jednoslovné. Chce si především hrát, v ranním kruhu nekomunikuje, spíš jen poslouchá a nezapojuje se do rozhovoru. Nepatří k dětem, které by nějak víc zlobily, je spíš klidnější typ dítěte.

Kresba rodiny

Celkový dojem

Obrázek ve mně budí velmi smíšené pocity. Každopádně na první pohled je viditelné, že není něco v pořádku – dítě ztvárnilo samo sebe jako dva kruhy. V takové rodině bych opravdu žít nechtěla. Holčička je nakreslená pod zbytkem členů rodiny, a to ve mně budí pocit pesimismu. Plochu obrázku dostatečně nevyužila. Kresba působí tak, jakoby dítě nebylo v této rodině příliš šťastné. Celkový dojem je spíš negativní. Tato rodina z mého pohledu není harmonická.

Osoby a „zobrazení“ v kresbě

V kresbě se neobjevuje žádná postava, která by neexistovala.

Pořadí postav

Nejblíže k dítěti je nakreslená matka. Dívka je na obrázku první, ale velmi zajímavě nakreslená. Poslední je vyobrazen strýc, který je menší než samotná matka. To, že je matka blíže dítěti, může znamenat, že je pro dítě významnější.

Způsob zobrazení

Postavy jsou sice zobrazeny zpředu, což nasvědčuje u dítěte extroverzi, ale myslím si, že se konfrontuje s tím, jak nakreslila autorka sebe v kresbě.

Výraz jednotlivých postav a zobrazení jednotlivých částí těla

Dítě matce nakreslilo větší hlavu než strýcovi. Matka je očividně hlava rodiny a kontroluje situaci a lidi v rodině. Strýc má hlavu o poznání menší. Matka i strýc mají dostatečně znázorněné vlasy. Matka jako žena má delší vlasy oproti muži. Postavy mají oči otevřené a velké, to svědčí o extroverzi dítěte, ovšem dítě nemá oči nakreslené vůbec. Je tomu tak, protože se na situaci nechce dívat? Z jakého důvodu sebe nakreslilo jako dvě kolečka? To jsou dvě otázky, na které si bez dívanky těžko odpovíme. Ani jedna z postav nemá nos. Může to znázorňovat spíše uzavřenost dítěte. Ústa jsou znázorněna schematicky. U matky to vypadá, jako by je měla otevřená a chtěla něco vyslovit. Strýc se jen usmívá. Dítě nenakreslilo uši ani jednomu členu rodiny. Ruce mají obě osoby rozpažené, jsou také jen schematicky nakreslené. Dívka nemá dostatečně rozvinutou kresbu, proto je u ní znázornění osob velmi jednoduché. Nohama pevně na zemi stojí víc matka než strýc, ten jednu nohu krčí.

Vynechávání osob

Dítě žádnou osobu ze své rodiny nevynechalo, nakreslilo rodinu tak, jak ji zná a jak ji vnímá.

Kresba začarované rodiny

Tato kresba mě nemile překvapila. Obrázky jsou miniaturní a bez rozhovoru bych ani nemohla identifikovat, co to je za zvířata. Problémy taky nastávaly s rozhovorem, protože holčička má velké logopedické vady. Bylo velmi těžké porozumět tomu, co říká. Poprosila jsem dítě, aby mi popsalo obrázek. „*Toto jsem já, ryba.*“ Zeptala jsem se, proč sebe nakreslila jako rybu. „*Mám ryby moc ráda a líbí se mi. Toto je strýc. Strýc je had.*“ Opět padla otázka proč. „*Nevím, prostě mě napadl had. Toto je máma, máma je kočička, protože se mi kočičky moc líbí a chtěla bych mít kočičku doma.*“

Z rozhovoru jsem se příliš informací nedozvěděla. Většinou děti kreslí matku jako kočku, kdežto strýc jako had se mi jeví velmi zajímavě. Sama autorka nevěděla, proč

nakreslila hada. Velikost zvířat mě opravdu hodně překvapila, nevěděla jsem, jak mám tuto kresbu uchopit. Obrázek je směřován do pravého horního rohu, není nijak ukotven. Obrázky zvířat jsou opravdu miniatury. Z kresby lze vyčíst, že opravdu v této rodině není něco v pořádku.

3.4.4 Kazuistika 4 - Dívka, FV 5,7

Anamnéza dítěte

Rodinná anamnéza

Matka má středoškolské vzdělání a pracuje jako zdravotní sestra. O otci matka neposkytla žádné informace. Matka se snaží zabezpečit všechny své děti a otec přispívá na domácnost. Rodina této dívky je neúplná, rodiče jsou rozvedení. Dívka žije s matkou a otce navštěvuje jednou za čtrnáct dní. Dítě má dvě sestry a jednoho bratra. Jedna sestra je mladší, druhá navštěvuje základní školu, bratr chodí již na střední školu. Holčička má velký citový vztah k sestřím, o bratrovi tolik nemluví. Měla jsem někdy pocit, že víc mluví o starší sestře než o matce. Matka se snaží zabezpečit všechny své děti a otec přispívá na domácnost.

Osobní anamnéza

Rodičovství nebylo plánované, přesto se matka na dítě velmi těšila, otec zaujímal neutrální postoje. U matky se projevila laktační psychóza (poporodní deprese). Porod v 39. týdnu, porodní váha 3,30 kg. Dítě je náchylné k chřipkovým onemocněním. Ve dvou letech prodělala operaci dutiny břišní z důvodu invaginace (náhlá příhoda břišní způsobena změnou polohy střeva).

Raný psychomotorický vývoj

Dívka si ráda kreslí a vytváří výrobky z papíru, zvládá i navlékání korálek bez problémů. Jediný problém, který se mi jeví jako závažný, je, že se dívka neumí podepsat. Holčička přejde bez problému přes lavičku, ovšem nedokáže skákat střídavě po jedné noze. Holčička mluví plynule a vyslovuje všechny hlásky bez chyb, mluví v soustavě a umí pokračovat v konverzaci. Je velmi temperamentní a psychicky spíše stabilní. Dívka je předškolního věku, dostala však odklad školní docházky, kdy jedním z důvodů bylo i to, že se neorientuje v nadřazených a podřazených pojmech. Dále měla

problém s vyjmenováním slov na určité písmeno, neumí třídit předměty podle určených pravidel (podle barvy, tvaru,...). Také dívka nezvládá vystříhnout jednoduché tvary, dívce byl tedy doporučen odklad školní docházky. Jedním z největších zájmů dívky je sledování pohádek v televizi. Dokonale se orientuje v animovaných pohádkách. Sama dívka mi sdělila, že má doma mnoho DVD s pohádkami a moc ráda se na ně dívá, když přijde ze školky domů. Holčička neumí pracovat bez slíbené odměny. Dívka má často problém se skákáním do řeči dospělým.

Vývoj sociálních vztahů

Dívka má vybudovaný velmi dobrý vztah se sestrami. Mnoho času tráví právě s nimi, proto i tato vazba nejspíš vznikla. S paní učitelkou si ráda povídá, ale ostýchá se při rozhovoru s jinými dospělými. Do vrstevnické skupiny se začlenila pomalu, ale našla mnoho kamarádů. Adaptace na mateřskou školu probíhala také pomalu, první měsíce si chodila matka pro dívku po obědě, pak postupně nechávala děvče i na odpolední odpočinek.

Pozorování

Dívka má mnoho kamarádu, s kterými, si hraje a povídá, s neznámým dospělým si povídat nechce. Neustále jsem holčičku viděla u stolu, kdy něco vyráběla a kreslila. Poznala jsem, že je to jedna z jejích oblíbených činností. Při ranním kruhu odpovídala na otázky, které kladla učitelka, její reakce byly pohotové. Nepotřebuje na sebe upoutávat pozornost, stačí jí, když má své kamarády a hraje si s nimi, zbytek dětí ji nezajímá, samozřejmě pokud jí neubližují nebo neberou hračky.

Kresba rodiny

Celkový dojem

V takové rodině, kterou vidím na tomto obrázku, bych asi nechtěla žít. V kresbě dívky úplně chybí zobrazení otce, protože s otcem nežije. Na ploše je ještě dost místa pro další členy rodiny. To, že je celá rodina nakreslena na horní části papíru, svědčí o optimismu holčičky. Dívka nenakreslila vůbec sebe. Nakreslila jen okruh blízké rodiny. Dítě očividně nežije v harmonické rodině.

Osoby a „zobrazení“ v kresbě

Dítě nakreslilo všechny své sourozence a matku. Nevyskytuje se zde žádná neexistující osoba.

Pořadí postav

Jako první na obrázku je nakreslená nejstarší sestra, pak matka, bratr a nejmladší sestra. Pro autorku má největší význam nejstarší sestra, proto je nakreslená jako první. Nemůžu dále analyzovat kresbu nějak podrobněji, protože zde není nakreslená sama autorka obrázku.

Způsob zobrazení

Každá z postav je různě vysoká, a to dle mého názoru ukazuje, kdo je pro dítě nejvíce podstatný v rodinném kruhu. Všechny postavy jsou zobrazeny zřepředu, což naznačuje, že autorka je extrovert.

Výraz jednotlivých postav a zobrazení jednotlivých částí těla

Všechny hlavy postav jsou nakreslené přiměřeně ke svému tělu. V tomto ohledu neshledávám žádný problém. Vlasy má nejdelší matka, sestry mají krátké vlasy a bratr autorky je má nejkratší. Dívka se zřejmě orientovala podle skutečné délky vlasů. Oči mají všechny osoby na obrázku otevřené, což vypovídá, že dítě směřuje k extroverzi a nemá problém s očním kontaktem. Nos nechybí žádnému členu rodiny, opět je znázorněn jen schematicky. Myslím, že takto znázorňují nos všechny děti tohoto věku. Ústa mají všichni sourozenci stejná. U matky se liší, neusmívá se, má jen rovnou čáru. Nevím, zda má dítě pocit, že matka se málo směje. Absence uší při kresbě postav je u dětí běžná. Ani tato dívka nenakreslila členům rodiny uši. Opět se u kresby setkáváme s rozpaženýma rukama. Myslím si, že toto je běžné v kresbě u dětí předškolního věku, jen mě zaráží, že dívka nenakreslila prsty. Avšak ruce jsou v takové poloze, která nevypovídá nic negativního o osobách na obrázku. Přijde mi, že nejstabilnější nohy má nejstarší sestra holčičky, matka a další členové rodiny je mají poněkud nestabilní.

Vynechávání osob

Když jsem se ptala dívky, proč nenakreslila sebe, odpověděla mi: „*Protože jste říkala, že mám nakreslit svoji rodinu a to je moje rodina.*“ Dítě chápe pojem rodina, ale nedokáže si představit, že i ono je součástí této rodiny. Ovšem dokáže pojmenovat všechny členy rodiny a myslím si, že i toto je pozitivní.

Kresba začarované rodiny

Dítě pochopilo instrukce velmi specificky. Nakreslilo vždy sestru a k tomu psa. Proto jsem chtěla od dítěte vysvětlení. „*Toto je moje malá sestřička a ta je malý pejsek, toto je moje velká sestřička a to je velký pejsek.*“ Zeptala jsem se: „*Proč jsou sestřičky pejsci?*“ Odpověď zněla: „*Protože mám moc ráda pejsky a malá sestřička je malý pejsek a velká velký pejsek.*“ „*A proč jsi nenakreslila brášku a maminku?*“ „*Protože se mi už nechtělo a sestřičky stačí.*“

Myslím si, že v životě dítěte hraje velkou roli starší a mladší sestra. Neustále o nich mluví a má se sestrami velmi krásný vztah. Pes je jedno z dominantních zvířat, které je používáno především pro kresbu otce. Nejspíš jsou sestry v dívčině životě velmi důležité a hrají nezastupitelnou roli. Překvapilo mne, jak děvče pojalo kresbu začarované rodiny a jak samo sebe nepočítá do kreslené rodiny.

3.4.5 Kazuistika 5 - Dívka, FV 4,8

Anamnéza dítěte

Rodinná anamnéza

Matka je na mateřské dovolené, stará se o mladší dítě a pomáhá s prací manželovi. Otec je vysokoškolsky vzdělaný a podniká. Dítě má úplnou rodinu, rodiče nejsou sezdaní. Holčička má mladší sestru, s níž má vynikající vztah a stále o ní hovoří. Oba rodiče má moc ráda a snaží se to dávat najevo. Každý den v mateřské škole kreslí obrázky pro maminku nebo pro tatínka. Rodiče se snaží děti dostatečně zabezpečit po stránce finanční i citové. Rodiče pěkně spolupracují s mateřskou školou a zajímají se o své dítě.

Osobní anamnéza

Dítě bylo plánované a chtěné. Těhotenství probíhalo bez komplikací, v době porodní bylo postavení plodu nefyziologické, proto byl zvolen císařský řez. Porod proběhl ve 40. týdnu těhotenství. Porodní hmotnost byla 3,20 kg. U dítěte se také objevily plané neštovice, které trvaly cca deset dnů, v průběhu nemoci se neobjevily žádné neobvyklé komplikace. Děvče prodělalo lehký otřes mozku způsobený při pádu na bruslích. Jiné závažné úrazy holčička neprodělala.

Raný psychomotorický vývoj

Holčička je velmi šikovná, moc ráda kreslí a vyrábí různé výrobky. Jeví velký zájem o činnosti u stolečku. V motorice nebyl shledán žádný problém. Stříhá nůžkami podle linky, podle vzoru napíše své jméno. V hrubé motorice zvládá všechny činnosti, které jsou v tomto věku běžné. Bez problému chodí po schodech a střídá přitom nohy, udrží krátce rovnováhu na jedné noze. V řečové oblasti nemá žádné problémy, komunikuje velmi ráda a s každým, bez rozdílu věku a pohlaví. Dívka je velmi temperamentní a psychicky stabilní. Zvládá zátěžové situace a snaží se je i sama vyřešit. Holčička ještě nedovršila školního věku, proto tato oblast nemůže být posouzena. Zvládne napočítat do pěti, také roztleskat slovo na slabiky. Odpovídá na otázky více slovy, když o něčem vypraví, používá minulý i budoucí čas. Dívka nemá žádný problém s adaptací na mateřskou školu a její vývoj se ubírá správným směrem. Dívka je obklopena harmonickou rodinou, která jí zajišťuje dostatečně podnětné prostředí. I když rodiče dítě zajišťují dostatečně po hmotné stránce, nelpí na odměnách a hodnotných věcech. Čas často tráví venku s kamarády, aktivně sportuje (jezdí s rodiči lyžovat apod.). Dívka nemá žádné zlozvyky ani špatné návyky.

Vývoj sociálních vztahů

Dívka má vybudovaný velmi krásný vztah s rodiči a s mladší sestrou. Nebojí se autority, spíš naopak, umí se vyjadřovat a dává najevo své souhlasy a nesouhlasy. V mateřské škole má mnoho kamarádů. Snadno navazuje kontakty s druhými.

Pozorování

Dívka je velmi aktivní a přátelská k ostatním dětem. Má mnoho kamarádek, ovšem ona musí být vždy středem pozornosti. Snaží se dělat vše proto, aby ji holčičky říkaly, že je nejkrásnější a nejlepší. Pozornost vyhledává i ve vztahu k učitelce. Dívka stále chodí po

špičkách a tvrdí okolí, že je baletka. Chce, aby dospělý byl vždy na její straně a dával jí za pravdu. Ráda si vymýšlí různé příběhy a historky, jen aby mohla upoutat pozornost pouze na sebe.

Kresba rodiny

Celkový dojem

Obrázek na mě působí velmi vyrovnaným dojmem. Dívka nakreslila všechny členy rodiny a na nikoho nezapomněla. Rodina na obrázku vypadá velmi šťastně. Byla jsem ohromena tím, jak děvče dalo rodinu do pomyslného kruhu (dle výpovědi dívky ohraničení rodiny znázorňuje oblohu nad rodinou). Holčička drží svou sestru za ruku, to podle mého názoru svědčí o blízkém citovém vztahu. Také se objevuje na obloze slunce, které nejspíš vyjadřuje pohodu v rodině.

Osoby a „zobrazení“ v kresbě

V kresbě dítěte nechybí žádná postava. Obrázek doplnil létající medvěd. Když jsem na medvěda zeptala autorky, odpověděla mi: *„Nudila jsem se, tak jsem tam nakreslila medvídku.“*

Pořadí postav

První na kresbě je malý pes, odhadovala bych, že hlídá celou rodinu. Pak je zobrazena matka, zastává hlavní roli, snaží se o celou rodinu starat. Otec je vedle matky, mladší sestra se drží za ruku s autorkou, protože spolu mají nádherný sourozenecký vztah. Dívka se snaží sestru ochraňovat a dávat na ni pozor. Postavy jsou na obrázku rovnoměrně rozprostřeny. Nemyslím si, že dítě by mělo být introvertní.

Způsob zobrazení

U postav je rozlišena výška - největší je otec a naopak nejmenší je nejmladší dítě v rodině. Dívka má určitou představu o tom, kdo je jak vysoký. Zobrazení postav zpředu naznačuje, že dítě je extrovertní.

Výraz jednotlivých postav a zobrazení jednotlivých částí těla

Všechny postavy mají přiměřenou velikost hlavy ke svému tělu. Opět nejmladší dítě má nejmenší hlavu. Rodiče mají přiměřeně velkou hlavu. Celá rodina má pokrytou hlavu vlasy. Otec má trochu kratší vlasy než zbylí členové rodiny. To je způsobeno i tím, že je v rodině jediný muž. Oči mají všechny postavy na obrázku otevřené, což může být náznakem extroverze. Otec a autorka mají znázorněné i řasy. Nedovedu si odůvodnit, proč jen oni dva mají takto obohacené oči. Nos má každý člen rodiny. Při pořádném prohlédnutí obrázku je vidět, že dívka chtěla otcí znázornit nos pomocí puntíku, ovšem ten pak nahradila čárkou. Myslím si, že otec má větší nos, a dívka ho chtěla i tak nakreslit. Co se týče úst, zaujalo mě to, že autorka si nakreslila ústa dvakrát. Dle rozhovoru jsem zjistila, že měla pocit, že je zapomněla, proto je nakreslila ještě jednou. Víím, že dívka je velmi komunikativní typ dítěte, proto i ta ústa přisuzuji této vlastnosti. Dívka nenakreslila žádnému z členů rodiny uši. Ruce mají všechny postavy. Ovšem prsty na ruce mají jen děti. Také lze pozorovat, že dívky se drží za ruce. To znázorňuje jejich blízký sourozenecký vztah. Matka má prsty na ruce znázorněny velmi zajímavým způsobem. Tečky na prstech jsou ozdoby na nehtech. Otec na ruce nemá prsty vůbec. Dle mého názoru si dívka všimá prstů, jen pokud jsou pro ni zajímavé (ozdobené) nebo důležité (držení se za ruku). Dívka sobě a sestře nakreslila velmi pěkně nohy, což může znamenat, že je sebejistá. Matka má nohy znázorněné jen schematicky čarami a otec nemá skoro žádné nohy, jen dvě malé čáry, které jsou sotva vidět.

Vynechávání osob

V kresbě dívka nezapomněla na žádného člena rodiny, spíš naopak. Nakreslila tam i psa, kterého mají doma. Kresba na mě působí pozitivním dojmem.

Kresba začarované rodiny

Když jsem se podívala na obrázek poprvé, byla jsem překvapená, že dívka kreslí jen rodiče a ne sebe. Když jsem na toto zeptala, odpověděla mi: „*Já nechci kreslit mě a Nelinku, jen tatínka a maminku.*“ Dále jsem se ptala, proč tolikrát nakreslila rodiče, a vždy jako jiné zvíře. „*Protože se mi moc líbí žirafa a maminka je vysoká a v zoo jsem viděla slona a ten je taky moc velký, proto jsem tak nakreslila tatínka. No pak jsem nakreslila maminku jako slepičku a tatínka jako kohoutka.*“ Když jsem se dále ptala,

proč nakreslila už jen tatínka, psa a maminku nenakreslila, odpověděla mi: „*Tatínek je hezký jako pejsek a maminku jsem nenakreslila, protože se mi už nechtělo.*“

Obrázek se velmi povedl, dívka umí moc hezky kreslit zvířata, dokonce je zvládne kreslit i z profilu. Zobrazení rodičů jako slepice a kohouta přisuzují i tomu, že jsem svou praktickou část bakalářské práce realizovala před Velikonocemi, a tím mohla být dívka ovlivněna. Ovšem to, že matku nakreslila, jako slepici upozorňuje na to, že je to žena, která se stará o svou domácnost a děti. Kohout je dominantní a je to vlastně partner slepice. Žirafa je taky velmi zajímavé zobrazení matky, ale lze to přisuzovat spíše k výšce matky. Otec jako slon může být také zobrazen, protože je vzrůstově velký a jeho postava je robustnější. Když otce opět nakreslila a tentokrát jako psa, také to lze přisoudit dominantní povaze člověka. Celkem mě mrzí, že dívka nenakreslila sebe a svou sestru, ale odůvodnila to.

3.4.6 Kazuistika 6 - Dívka, FV 5,6

Anamnéza dítěte

Rodinná anamnéza

Matka je učitelka na základní škole, otec je zdravotní záchranář, oba rodiče jsou vysokoškolsky vzdělaní. Holčička žije v úplné harmonické rodině, rodiče nejsou sezdáni. Dívka má mladšího bratra, kterého má moc ráda a se kterým si rozumí hlavně díky malému věkovému odstupu. S oběma rodiči má dívka velmi krásný vztah, který je plný harmonie a vzájemného pochopení. Celá rodina je vstřícná k mateřské škole a snaží se co nejvíce zajímat o holčičku. Rodina je dostatečně zabezpečená po materiální stránce. Matka se nezmínila o žádných vážnějších nemocech v rodině.

Osobní anamnéza

Rodiče si dítě velmi přáli a těšili se na něj. Matka v průběhu těhotenství neměla žádné komplikace. Porod byl ve 42. týdnu a musel být indukovaný (vyvolaný). Dítě se narodilo s porodní váhou 3,65 kg. Dívka prodělala plané neštovice, které trvaly cca tři týdny, a to z důvodu sekundární bakteriální infekce způsobené stafylokoky a streptokoky. K úrazům matka uvedla popáleniny druhého stupně v oblasti břicha

způsobené svržením horkého čaje. Holčička odmítá při stravování v mateřské škole polévky. Také při odpoledním odpočinku odmítá spát.

Raný psychomotorický vývoj

Dívka má na svůj věk dostatečně vyvinutou motoriku. Správně drží tužku, umí skládat papír dle návodu (loďka). Ráda kreslí a pracuje s plastelínou. Umí se sama podepsat. Co se týče hrubé motoriky, zvládá všechny úkony bez problémů. Bez problému přejde přes lavičku, skáče střídavě po jedné noze. Řeč má plně rozvinutou a je znatelné, že doma se jí oba rodiče věnují. Umí se představit (jméno, příjmení, věk, bydliště). Po emociální stránce je dostatečně vyspělá a umí své emoce dostatečně ovládat na svůj věk. Dítě je psychicky stabilní a zvládá zátěžové situace bez větších problémů. Dívka je předškolního věku. Na mateřskou školu se dobře adaptovala, myslím si, že i adaptace na základní školu bude obdobná. Umí třídit předměty podle určených pravidel (podle barvy, tvaru,..). Umí se představit (jméno, příjmení, věk, bydliště), orientuje se v nadřazených a podřazených pojmech, má určitou představu o časových pojmech v průběhu dne, týdne, roku. Je velmi pilná a plní povinnosti, které jsou jí určeny.

Vývoj sociálních vztahů

Vztahy v rodině jsou mezi členy rodiny na přátelské úrovni. Děti komunikují s rodiči otevřeně a nebojí se přiznat chybu, kterou učinily. Holčička se nebojí komunikovat s paní učitelkou ani s jinou autoritou ve svém okolí. Dítě se rychle adaptovalo na prostředí mateřské školy, brzy si našlo přátele ve své vrstevnické skupině. Dívka je předškolního věku. Na mateřskou školu se dobře adaptovala, myslím si, že i adaptace na základní školu bude obdobná. Umí třídit předměty podle určených pravidel (podle barvy, tvaru,..). Umí se představit (jméno, příjmení, věk, bydliště), orientuje se v nadřazených a podřazených pojmech, má určitou představu o časových pojmech v průběhu dne, týdne, roku. Je velmi pilná a plní povinnosti, které jsou jí určeny. Dívka vyžaduje stále nové hračky po rodičích, podle jejího vyprávění má doma spoustu hraček a nevládne si s nimi vyhrát. Rodiče dítěti chtějí dopřát jen to nejlepší. Čas nejčastěji tráví hrou s panenkami. Dívka má problém, neustále se škrábe v nose.

Pozorování

Dívka vyhledává především společnost jiných holčiček. Její problém je v tom, že neustále nechce půjčovat hračky ostatním dětem, dokáže se o hračku poprat. Někdy jsem měla pocit, že holčička je majetnická, neustále měla problém s půjčováním. Ráda kreslí obrázky pro maminku a tatínka. Komunikace jí nedělala problém. V komunitním kruhu je aktivní a odpovídá na otázky, pokud ví. Kromě již zmíněného problému s hračkami je holčička jako každé jiné děti.

Kresba rodiny

Celkový dojem

Kresba je adekvátní k věku dítěte. Z obrázku lze poznat, že tato rodina je harmonická. Ovšem znázornění nejmladšího dítěte (bratra) se mi jeví nestandardní. Je nakreslený v horní části obrázku. Myslím si, že ho tam autorka nakreslila, protože se nejvíce rodiče starají právě o něj, a má pocit, že je nejdůležitější. Další fakt, který mě zaujal, je to, že otec je situován spíš u okraje papíru pod zbytkem členů rodiny. Podle mých informací ale dívka nemá problémy s otcem. Dívka stojí vedle matky, s níž má velmi hezký vztah. Všechny postavy jsou zhruba stejné, jenom sourozenec je malý, protože je i ve skutečnosti nejmladším členem rodiny. Také všichni členové rodiny jsou zobrazeni zepředu, což nasvědčuje, že dítě je spíše extrovertní. Podle výrazu postav ve tváři je celý obrázek ovlivněn dobrou náladou. Podle mého názoru slunce na obloze znázorňuje pohodu celé rodiny.

Osoby a „zobrazení“ v kresbě

V kresbě dítěte nechybí žádná postava, ani žádná není navíc. Dítě zobrazilo celou svou nukleární rodinu.

Pořadí postav

Dítě má postavy na obrázku velmi zajímavě postavené. Nejvíce mou pozornost upoutal malý bratr na vrcholu. Vypadá to, že bratr je v rodině nejdominantnější. A otec je naopak situován ve spodní části kresby. Dívka je vedle matky, hlavu má mírně nakloněnou směrem k matce. To, že je dívka s matkou ve středu obrázku, může naznačovat extroverzi směřující k matce.

Způsob zobrazení

Dítě kreslí postavy z přední strany, což nasvědčuje, že dítě spěje k extroverzi. Všechny postavy jsou si podobné. Dívka rozlišuje u postav pohlaví tím, že ženy kreslí se sukni a dlouhými vlasy, muži sukni nemají a jejich vlasy jsou krátké.

Výraz jednotlivých postav a zobrazení jednotlivých částí těla

Hlavy všech postav na obrázku mají přiměřenou velikost ke svému tělu. Autorka obrázku má hlavu nakloněnou k postavě matky. Myslím si, že to znázorňuje, že více inklinuje k matce než k otci. Každá postava má vlasy. Jen u matky si lze povšimnout jejich opravdu dlouhých vlasů. Toto ovšem přisuzuji tomu, že matka má opravdu dlouhé vlasy a dívka je chtěla dostatečně znázornit ve své kresbě. Všichni členové rodiny mají oči otevřené, což opět může naznačovat extroverzi u dítěte. Matka a dívka mají znázorněné i řasy, a to protože matka pečuje o svůj zevnějšek a s líčením nešetří, řasy má opravdu velké a upoutají každého, kdo se jí podívá do očí. Dívka se tímto způsobem chce podobat matce, proto si řasy taky nakreslila. Nos lze vidět u všech postav, je znázorněn čarou. Je spíše schematický, protože dívka nemá dostatečné kreslířské schopnosti, aby nakreslila nos jiným způsobem. Všichni se na obrázku usmívají a mají stejně znázorněná ústa. To může svědčit o dobré náladě, která panuje mezi členy rodiny. Uši dívka nenakreslila. Myslím si, že je nepovažuje za důležitou součást kresby. Ruce jsou rozpažené, když jsem se sledovala jiné kresby, které kreslila v mateřské škole, tak jsem zjistila, že všechny postavy mají rozpažené ruce. Je to tedy u dívky běžné, protože nemá tolik rozvinutou kresbu lidské postavy. Ovšem není to známka špatného vývoje, spíš naopak. Nohy mají všichni kromě malého brášky, dle rozhovoru mu je zapoměla nakreslit. Nohy jsou také schematické a v kresbě nohou není vidět žádný problém.

Vynechávání osob

Tento obrázek je velmi pozitivní. Autorka nevynechala žádnou osobu ani přesto, že rozmístění postav bylo velmi specifické.

Kresba začarované rodiny

Na první pohled mě zaujalo, jak se všechna zvířátka opět smějí. Proto jsem se zeptala dívky: „*Proč se zvířátka smějí?*“ „*Protože se mají moc rádi.*“ Překvapilo mě, že maminka je had a dívka kočka. Proto jsem se opět neostýchala dítěte zeptat. „*Maminka je had? A proč?*“ Dívka odpověděla: „*Protože se mi had moc líbí a je dlouhý jako mamčininy vlasy.*“ Odpověď mě překvapila, netušila jsem, že je děvče vlasy své matky tolik zaujaté. Kočička je holčička, protože „*já jsem kočička, ta je nejkrásnější.*“ Pak už holčička pokračovala bez otázek. „*Tatínek je pejsek, protože se mi pejsci líbí a bráška je žížalka, protože je moc maličký, jako ta žížalka.*“

Myslím si, že tento obrázek je moc povedený, podle toho, co jsem se dozvěděla z rozhovoru s dívkou, jsem změnila pohled na kresbu. Je to harmonická rodina, která nemusí splňovat vlastnosti zvířat.

4. DISKUZE

V kresbě dětí z disharmonických rodin se objevují tyto prvky:

- U osob je absence obličeje
- Poukazuje se na pohlaví otce a syna
- Matka je separovaná od rodiny
- Postavám chybí vlasy
- Dítě je zobrazeno jako dva male kruhy
- Dítě je nakresleno pod zbytkem členů rodiny
- Plocha papíru není dostatečně využita
- Členové rodiny mají rozdílně velké hlavy
- Rodiče mají otevřené oči ale dítě je má zavřené
- Postavy nemají ústa a nos
- Absence rodiče
- Rodina vyobrazena v horní části papíru
- Dítě nenakreslilo sebe
- Rodič se neusmívá ale zbytek rodiny ano

V kresbě dětí s harmonické rodiny se objevují tyto prvky:

- Jsou zobrazeni všichni členové rodiny
- Je využita celá plocha papíru
- Postavy jsou vyobrazeny uprostřed papíru
- Postavy mají nos, ústa
- Dítě drží za ruku svou sestru

- Postavy jsou rovnoměrně rozprostřeny na papíru
- Dítě má představu o výšce postav
- Přiměřenost velikosti hlavy k tělu
- Člen rodiny má znázorněné řasy
- Tečky na prstech znázorňovali ozdobu na nehtech matky
- Dítě pohlaví znázorňuje pomocí oděvu (sukně)
- Všichni členové rodiny se usmívají

5. ZÁVĚR

Závěrem své bakalářské práce musím konstatovat, že jsem si vybrala téma, které mě opravdu zaujalo. Zjistila jsem mnoho důležitých informací, o dětech pocházejících z rodin harmonických, úplných, které kreslí svou rodinu dle faktu. Nebojí se nakreslit maminku, tatínka ani sourozence. Dokonce se někdy snaží nakreslit i prarodiče, protože jsou nedílnou součástí jejich života. Kdežto dítě, které má neúplnou rodinu, má jiný náhled na kresbu své rodiny. Nemusí vždy zobrazovat všechny členy rodiny nebo opomíjí některé části jejich těl.

V bakalářské práci jsem se snažila vystihnout problematiku rodiny, vztahy v rodině, a zároveň poukázat na to, jak je rodina důležitá v životě dítěte. V kapitole typy rodiny jsem chtěla ukázat, že rodina není jen harmonická a disharmonická, proto jsem tuto kapitolu zařadila do své práce. Dále, v kapitole rodina ve 21. století, jsem chtěla upozornit na to, jaké problémy mohou nastat v současné rodině. Jeden z problémů který může nastat, je ostrůvkové dětství kdy dítě tráví svůj čas buďto doma ve svém pokoji, když si hraje, vytváří si virtuální svět, nebo svůj volný čas naplňuje mimoškolními aktivitami, na které ho vozí rodiče a stále mají dítě pod kontrolou. Toto lze považovat jako další problém rodiny ve 21. století. Pojem rozvod jsem do své bakalářské práce zapracovala, protože tuto problematiku chápu jako jednu z velkých aktualit dnešní společnosti. Zároveň toto úzce souvisí s dalšími problémy, které u dítěte nastávají, a to nejen v oblasti kresby, ale i v dalších oblastech. Příčiny rozvodu jsou velmi různorodé, ale i přesto je důležité se v nich orientovat, především protože takto můžeme zjistit, odkud pramení problémy dítěte. Dítě může být také ovlivněno tím, kdo ho vychovává a do péče kterého rodiče je svěřeno. U dítěte se může projevit medializované dětství, kdy se dítě upíná na multimédia, která ho ovlivňují. Především, když se dítěti rozpadne rodina, hledá své útočiště ve virtuálním světě, nebo se ztotožňuje se svým animovaným hrdinou. Poznatky o předškolákoví jsem chtěla do své práce zahrnout vzhledem k tomu, že je příhodné se orientovat v tom, co dítě zvládne. Každé dítě vnímá rozvod odlišně, u každého jedince se projevuje jiným způsobem. Já jsem v práci jsem popsala ty nejčastější. Jedním z důsledkem rozpadu rodiny může být také scholarizované dětství. U dětí, kterým se rozpadla rodina, se může objevit negativní dopad na jejich vzdělávání. Rodiče mohou mít velké nároky, které dítě nemusí zvládnout a tím se ocitne se v další stresující situaci, poté často nastane odpor k dalšímu vzdělávání. Poslední kapitola

teoretické části je kresba dítěte, zde jsem vystihla celý vývoj kresby dítěte, podle toho jsem mohla pozorovat rozdíl mezi kresbou dítěte z harmonické a disharmonické rodiny. Nejprve jsem vyzorovala, jaký je přínos kresby pro dítě. Dále jsem se zaměřila na popis vývoje kresby dítěte od „*čmáranic až po realistické kreslení*“. Do kresby jsem dále obsáhla metodu začarované rodiny, kde jsem se snažila ji také popsat. Úplným koncem mé teoretické části je pohled na dětskou kresbu, tato kapitola mi nejvíce pomohla ve vyhodnocování kreseb dětí.

V praktické části jsem se pokusila zpracovat kazuistické studie na základě informací rodičů a učitelky. Dále jsem s dětmi realizovala kresbu rodiny a kresbu začarované rodiny. V těchto kresbách jsem se snažila vystihnout rozdíl mezi dětmi z harmonických a disharmonických rodin. Což se mi také podařilo, ač to v některých případech nebylo jednoduché. Při rozboru kresby mi byla nápomocná literatura, z které jsem mohla čerpat, a zároveň se snažit o popsání toho, co dítě chtělo kresbou říct. Součástí mé praktické části bylo i pozorování dítěte mimo kresbu. Tomuto jsem věnovala odstavec v každé kazuistice dítěte.

Při zpracovávání své bakalářské práce jsem se setkala s problémem, který jsem musela řešit. Chtěla jsem mít svou práci podloženou informovaným souhlasem rodičů. Někteří rodiče ho ale odmítali podepsat a řekli mi, že jim nevádí, když budu s dítětem pracovat. Trvala jsem na tom, abych měla tyto souhlasy podepsané a mohla se popřípadě tímto souhlasem krýt. I přesto mi rodiče odmítli souhlas podepsat, proto jsem tedy musela slevit ze svých požadavků a pracovat jen s šesti dětmi.

Mou bakalářskou práci lze využít v dlouhodobém pozorování kreseb dětí. Myslím si, že by bylo pro pedagoga přínosné tuto metodu využívat třikrát během školního roku. A to na začátku roku, v pololetí a na konci školního roku. Umožní nám to pozorovat nejen vztah dítěte k rodině, ale i vývoj kreslířských dovedností dítěte. Také je vhodné tuto metodu aplikovat, pokud máme pocit, že se v rodině dítěte něco děje. Kresba má vypovídající hodnotu, ale stále musíme myslet na individuální zvláštnosti dítěte.

6. POUŽITÁ LITERATURA

1. BAKALÁŘ, Eduard a kolektiv autorů. 2006 *Rozvodová tématica a moderní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 80-246-1089-2.
2. BEDNÁŘOVÁ, Jiřina, ŠMARDOVÁ, Vlasta. 2007 *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-1829-0 (brož.).
3. BERGER, Maurice, GRAVILLON, Isabelle. 2011 *Když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-843-2.
4. COGNET, Georges. 2013 *Dětská kresba jako diagnostický nástroj*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0499-2 (brož.).
5. COLOROVSOVÁ, Barbora. 2008 *Krizové situace v rodině*. Praha: Ikar. ISBN 978-80-249-1027-7.
6. ČAČKA, Otto. 1994 *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum a Hroch. ISBN 80-85799-03-0.
7. ČERNÁ, Marie a kol. 2015 *Česká psychopedie*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-3083-7.
8. DYTRYCH, Zdeněk, MATĚJČEK, Zdeněk. 2002 *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing a.s. ISBN 80-247-0332-7.
9. DYTRYCH, Zdeněk, MATĚJČEK, Zdeněk. 1999 *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada Publishing, spol. s.r.o. ISBN 80-7169-897-0.
10. FRANCOVÁ, Marie, DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. 2010 *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer ČR,a.s. ISBN 978-80-7357-586-1
11. GILLERNOVÁ, Ilona, MERTIN, Václav (eds.). 2010 *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-627-8.1
12. HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. 2010 *Velký pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-686-5.

13. HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 2004 Praha: Portál. ISBN: 80-7178-303-X.
14. MACH, Jan, ŠMOLKA, Petr. 1999 *Když vás trápí někdo blízký*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-337-4
15. MACHOVÁ, Jiřina. 1974 *Duševní hygiena rodinného života*. Praha: Avicenum zdravotnické nakladatelství, n. p. ISBN 08-079-74.
16. MÁŇÁK, Josef, ŠVEC, Štefan, ŠVEC, Vlastimil (ed.). 2005 *Slovník pedagogické metodologie*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-102-2
17. MATĚJČEK, Zdeněk. 1994 *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál. ISBN80-85282-83-6.
18. MATOUŠEK, Oldřich. 1997 *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (SOLN). ISBN 80-85850-24-9.
19. MOŽNÝ, Ivan. 1990 *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*. Brno: Blok. ISBNF80-7029-018-8
20. MOŽNÝ, Ivo. 2002 *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-86429-05-9.
21. NOVÁK, Tomáš. 2004 *Co dítě sleduje, když nakreslí svou rodinu*. Olomouc: Rubico. ISBN 80-7346-037-8.
22. NOVÁK, Tomáš, PRŮCHA, Bohumil. 2007 *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1449-3.
23. PODLAHOVÁ, Libuše a kol. 2012 *Didaktika pro vysokoškolské učitele*. Praha: Grada publish a.s. ISBN 978-80-247-4217-5.
24. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. 2003 *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-772-8.
25. SCHMIDOVÁ, Kateřina, PROCHÁZKOVÁ, Jana, MASÁKOVÁ, Václava. 2011 *Rodiče, děti a jejich problémy*. Praha: Sdružení linka bezpečí. ISBN 978-80-904920-0-4.

26. SKUTIL, Martin a kol. 2011 *Základy pedagogického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-778-7 (brož.).
27. SMITH, Heather. 2004 *Dítě a rozvod*. Praha: Portál. ISBN 80-71789062.
28. SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVA, M. 2001 *Psychodiagnostika dítěte a dospívajících*. Praha: Porta. ISBN 80-7175-545-8.
29. STŘELE, Stanislav, MARÁDOVÁ, Eva, MARHOUNOVÁ, Jana, ŘEHULKA, Evžen. 1992 *Kapitoly s rodinné výchovy*. Praha: Fortuna. ISBN 80-85298-84-8.
30. ŠMELOVÁ, Eva. 2004 *Mateřská škola teorie a praxe I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci pedagogická fakulta. ISBN 80-244-0945-3.
31. TEYBER, Edward. 2007 *Děti a rozvod*. Praha: Návrat domů. ISBN 978-80-7255-163-7.
32. UŽDIL, Jaromír. 2002 *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. Praha: Portál. ISBN 80-7179-599-7.
33. VESELÁ, Renata a kol. 2005 *Rodina a rodinné právo*. Praha: Eurollex Bohemia. ISBN 80-86432-93-9.

7. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Informovaný souhlas s účastí na průzkumu

Příloha 2 : Obrázky s předvýzkumu

Příloha 3: Obrázky víz kazuistika 1

Příloha 4: Obrázky víz kazuistika 2

Příloha 5: Obrázky víz kazuistika 3

Příloha 6: Obrázky víz kazuistika 4

Příloha 7: Obrázky víz kazuistika 5

Příloha 8: Obrázky víz kazuistika 6

Příloha 9 : Pozorovací tabulky ke kazuistikám

Příloha 1

Informovaný souhlas s účastí na průzkumu

Jméno dítěte:

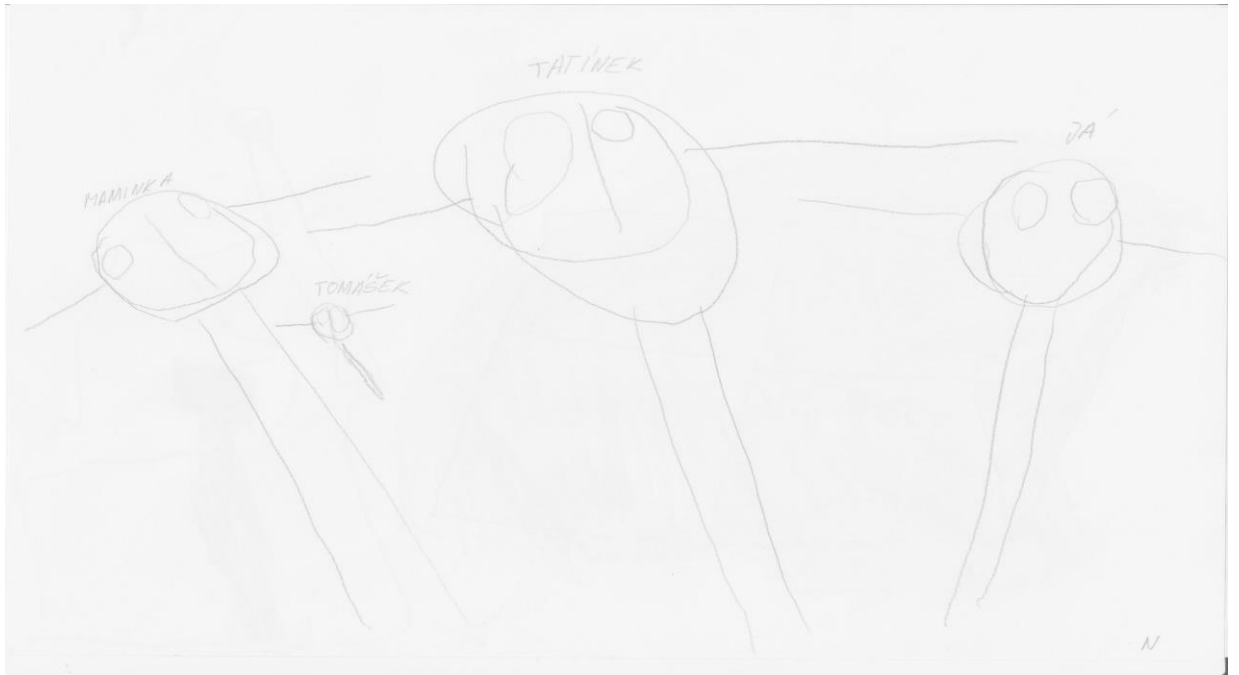
Datum narození:

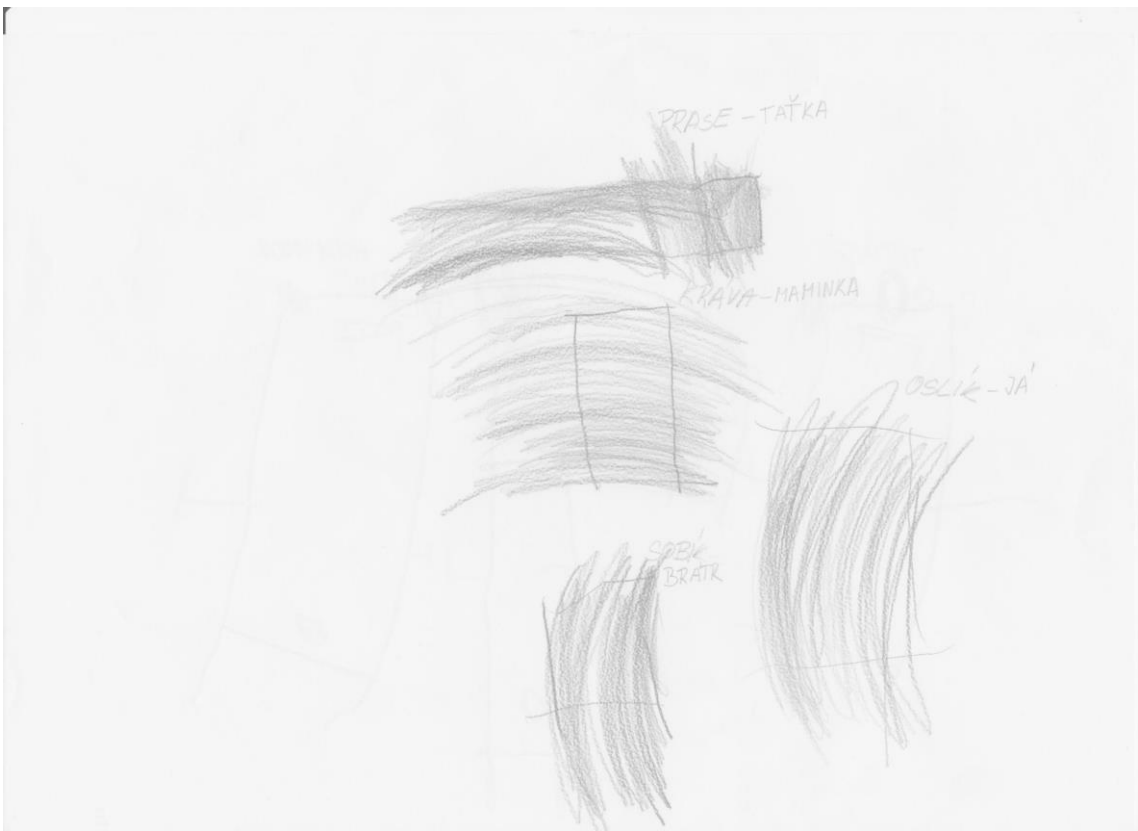
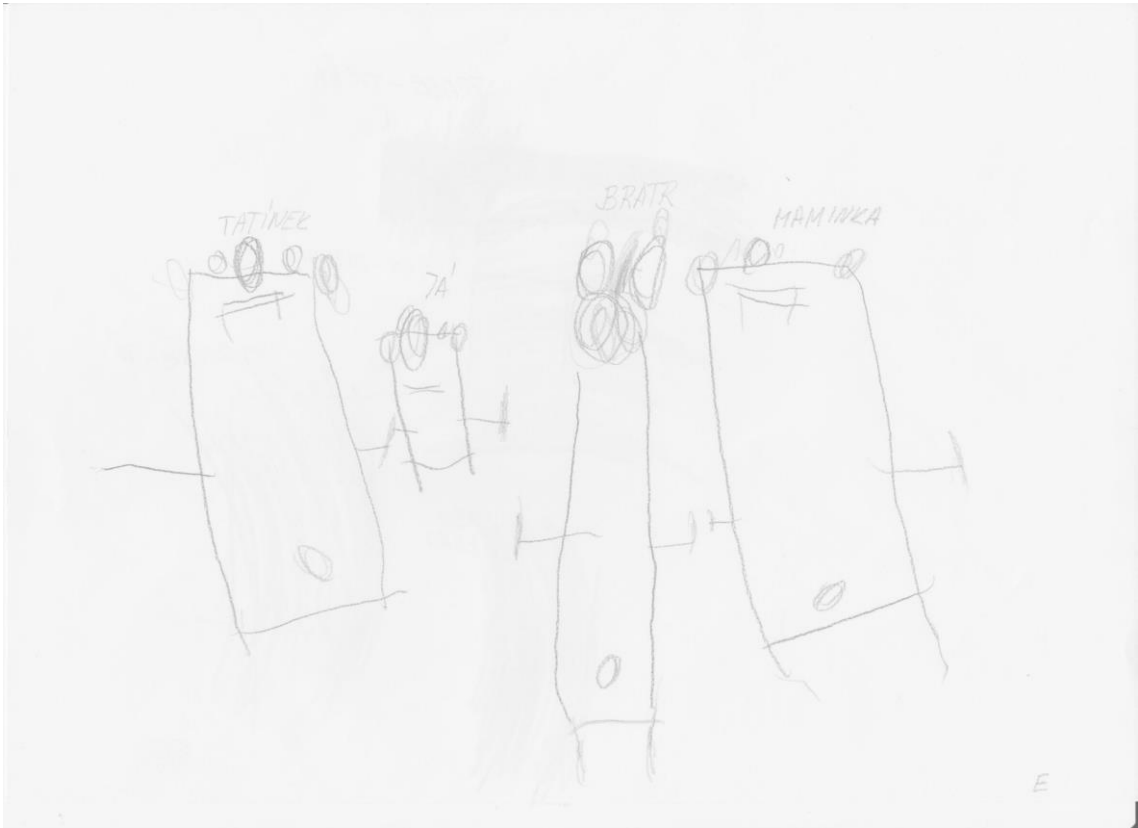
- 1) Byl/a jsem informován/a o cíli průzkumu, jeho postupech, o tom, co se ode mne očekává a jaký přínos bude tento průzkum mít.
- 2) Moje účast na průzkumu je dobrovolná a mohu z něj kdykoli odstoupit, aniž by to pro mne mělo negativní následky.
- 3) Při zařazení do průzkumu budou osobní data mého dítěte uchována s plnou ochranou důvěrnosti dle platných zákonů ČR. Rovněž při jejich dalším zpracování pro výzkumné a vědecké účely mohou být poskytnuta pouze bez identifikačních údajů (tj. jako anonymní data).
- 4) Jméno mého dítěte se nebude vyskytovat v referátech o tomto průzkumu.
- 5) Já, níže podepsaná/ý jsem porozuměl/a výše uvedeným podmínkám, souhlasím s účastí mého dítěte na průzkumu a s využitím výsledku průzkumu.

Datum:

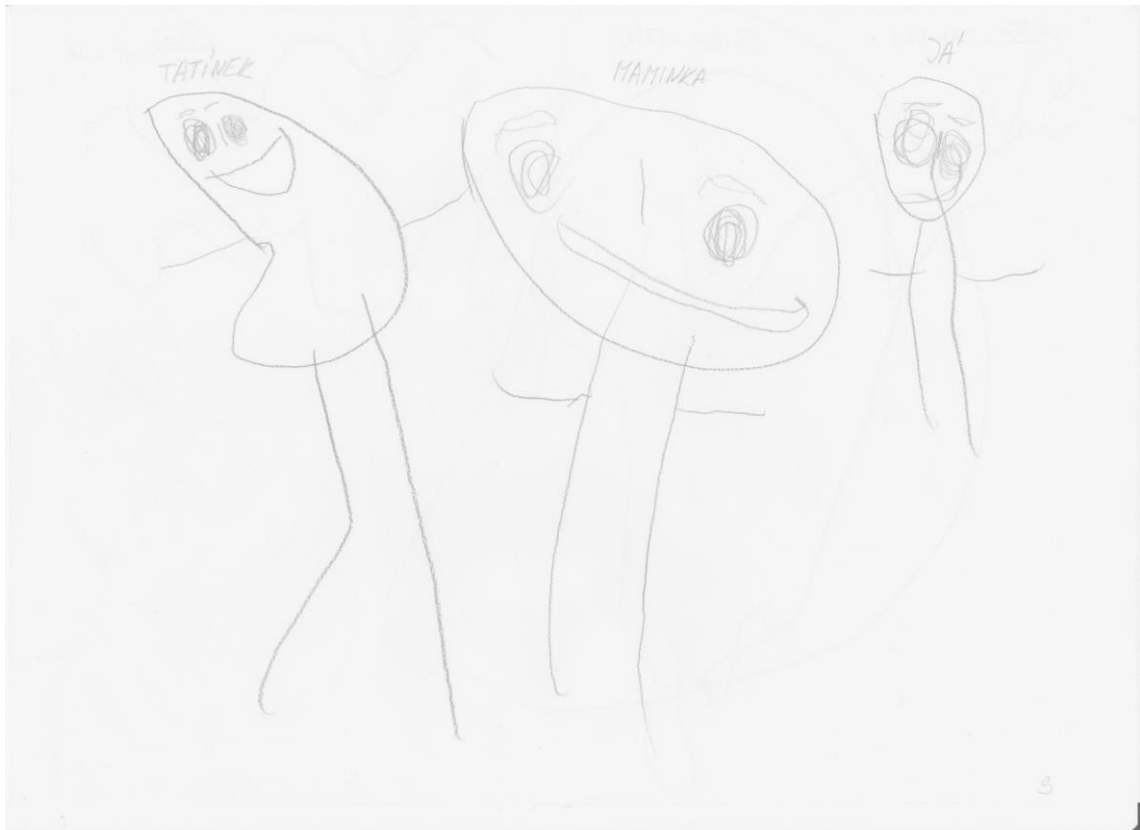
podpis rodiče:

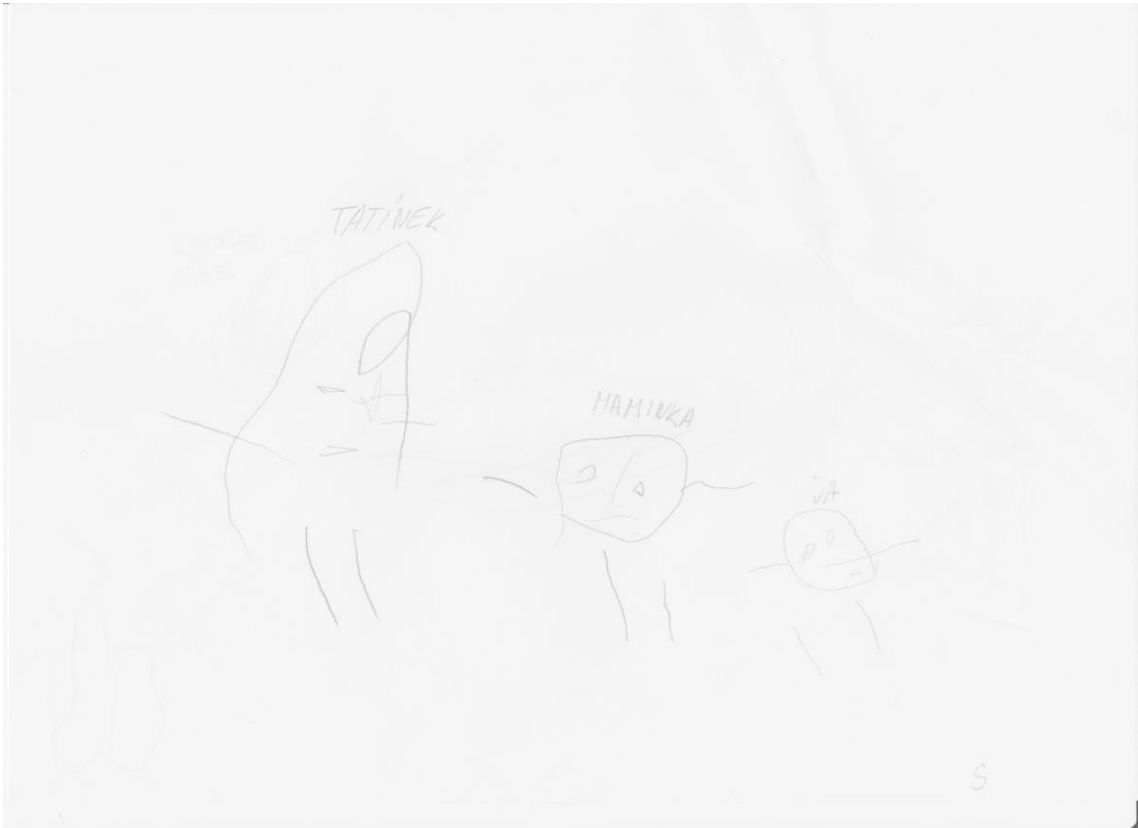
Příloha 2

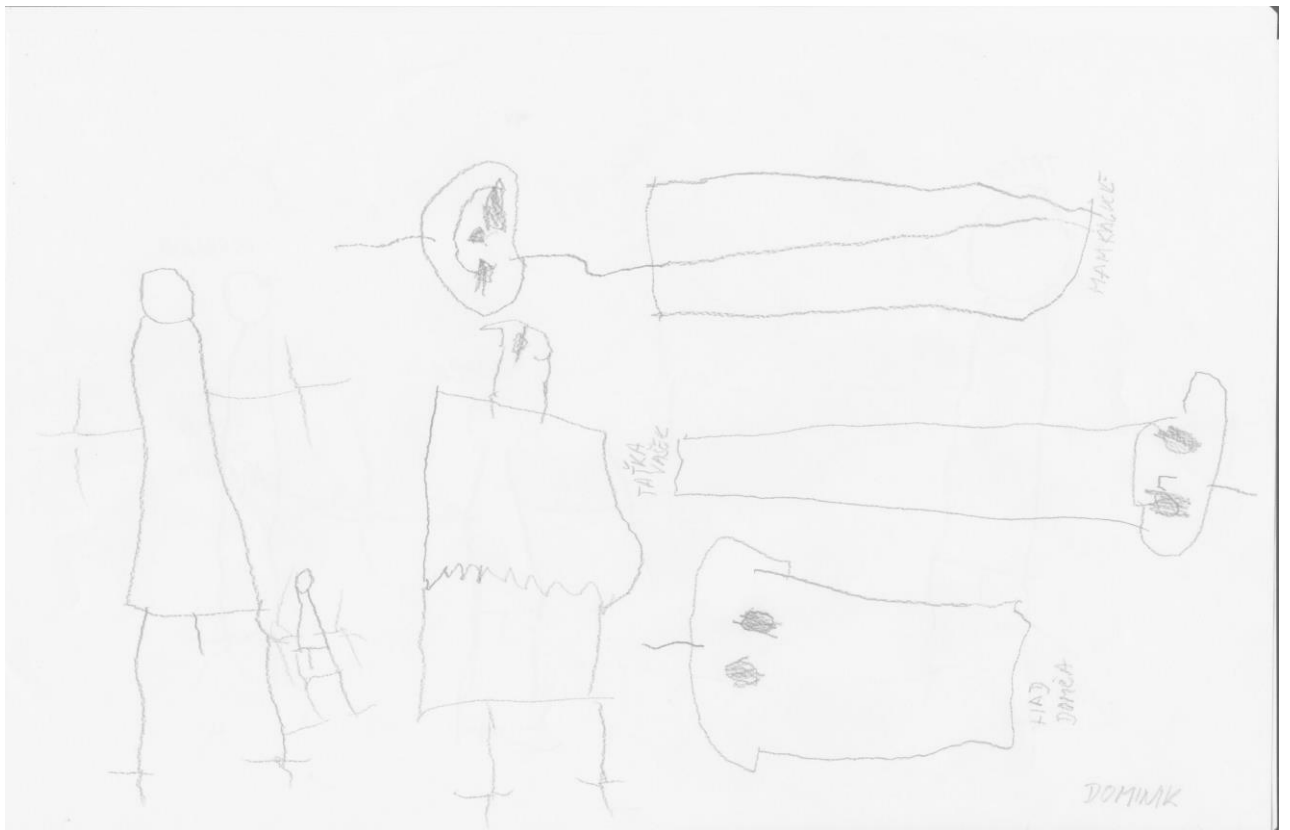
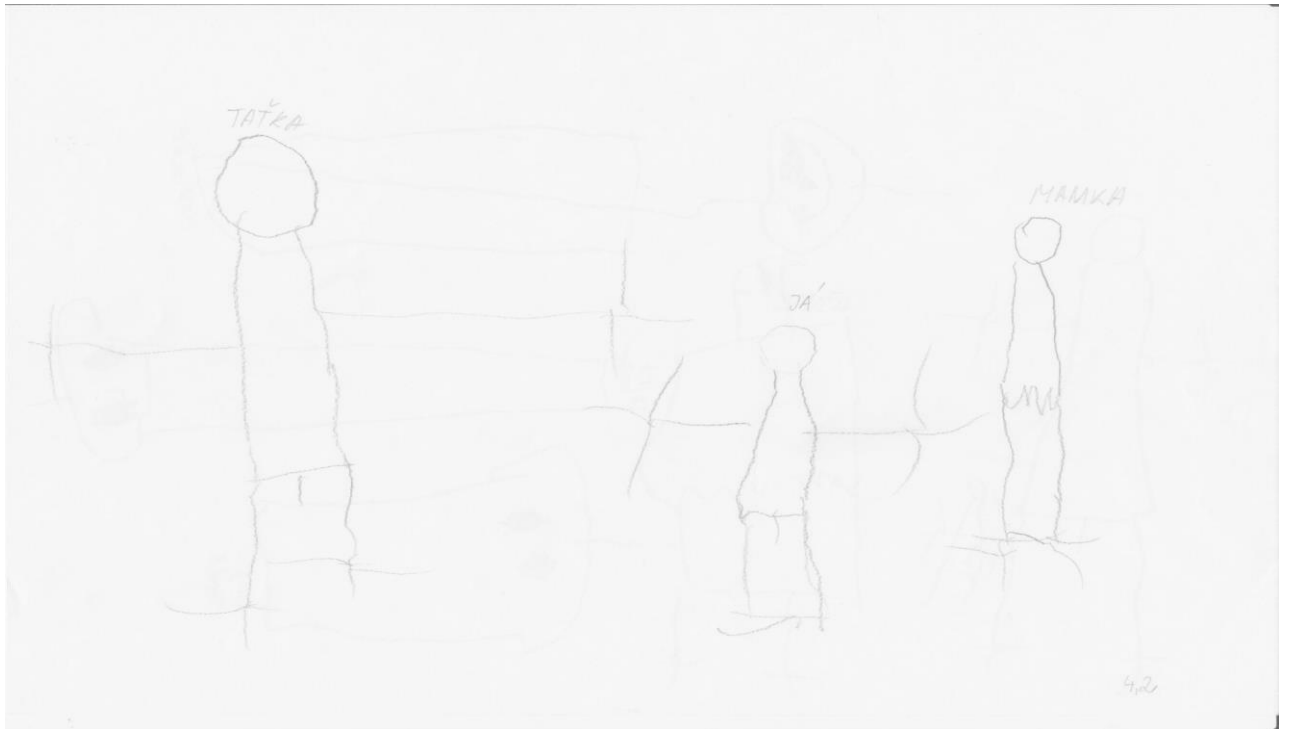

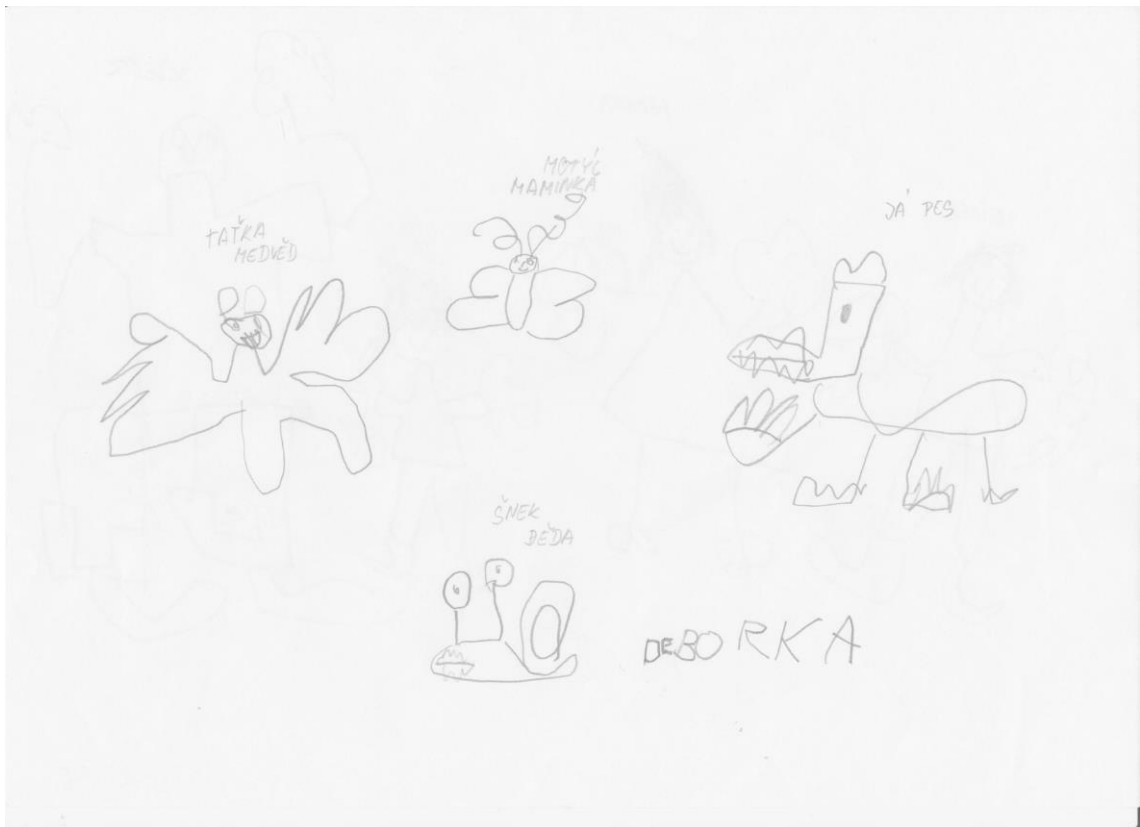

Příloha 3

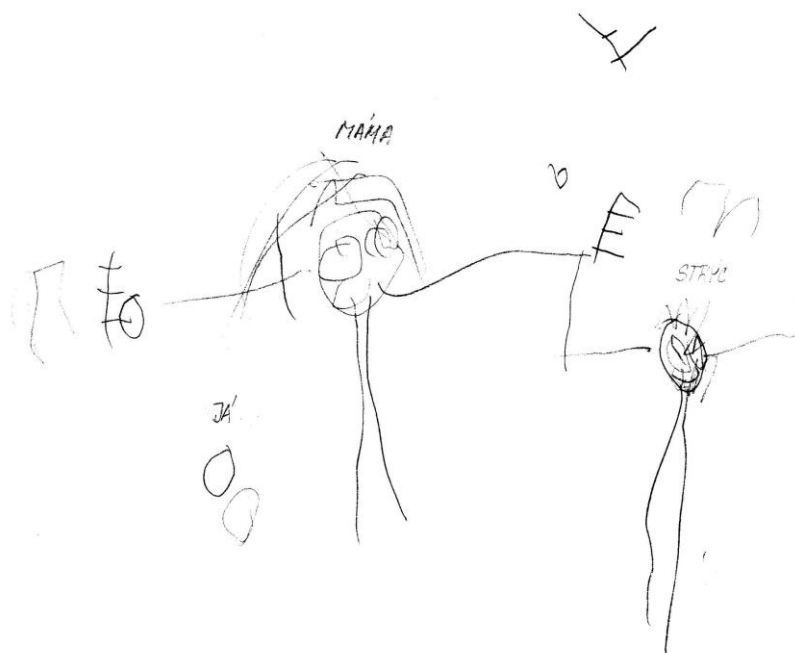

Příloha 4

Příloha 5

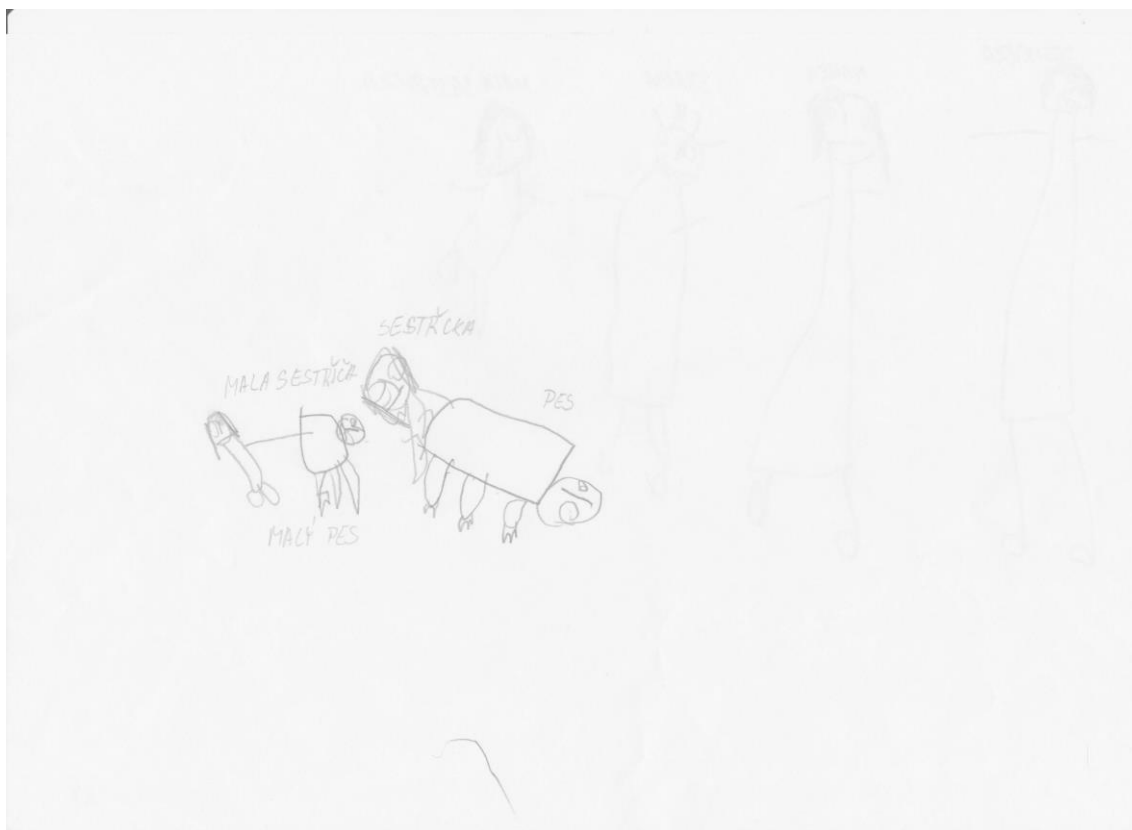
[

3A

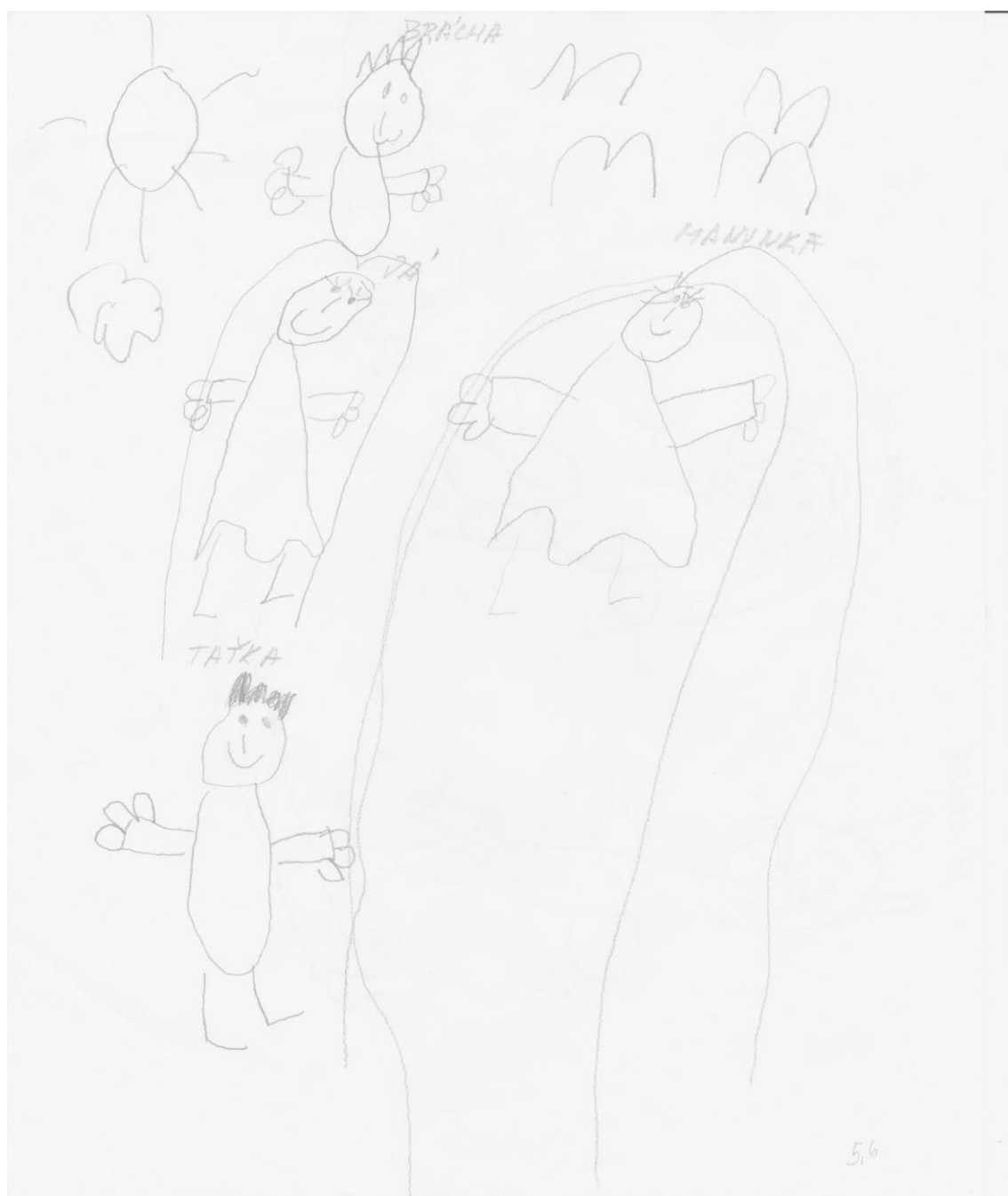
Příloha 6

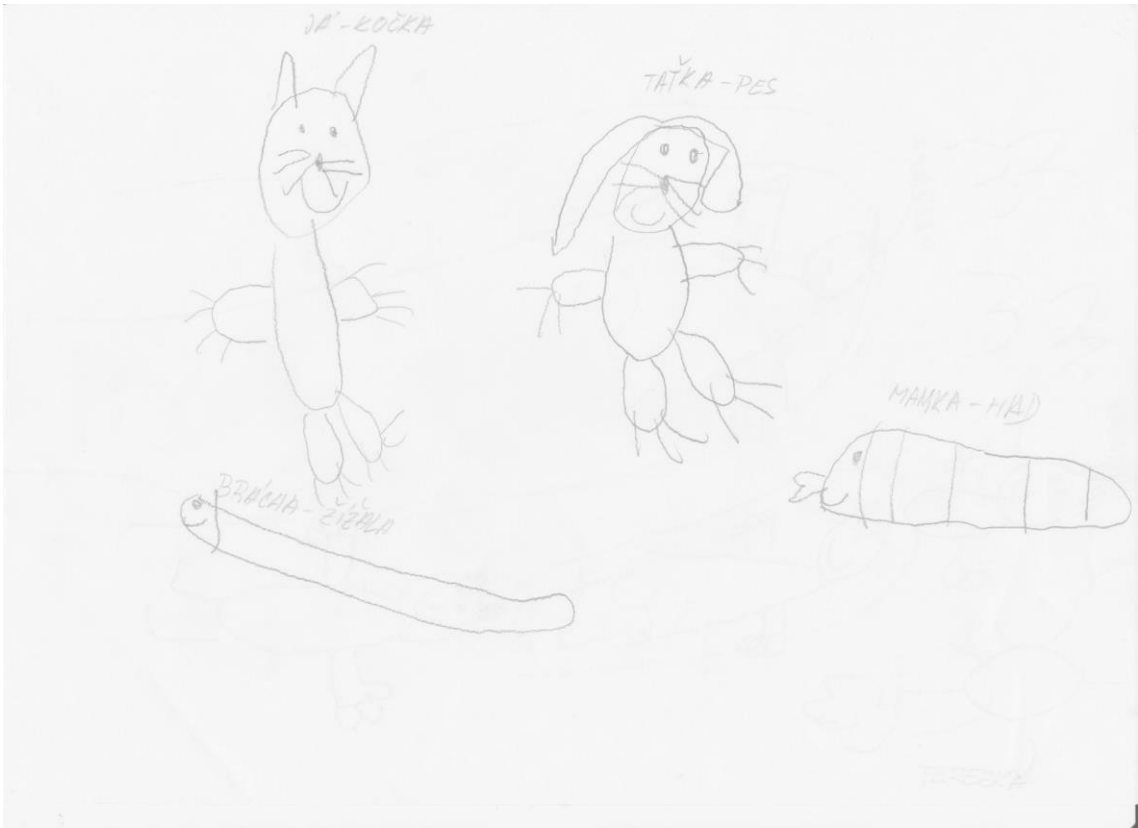

Příloha 7

Příloha 8

Pozorovací tabulka kazuistika 1

	Sociální dovednosti	Věk	nezvládá	zvládá s dopomocí	zvládá samostatně
1	Dokáže se odloučit od matky	3-4	X		
2	Projevuje zájem o ostatní děti	3-4	X		
3	Postupně se učí ovládat své chování a brát v úvahu ostatní děti	3-4	X		
4	Postupně chápe, v čem spočívá střídání ale ne vždy je schopné a ochotné ho dodržet	3-4	X		
5	Začíná kooperovat s dětmi, respektovat	3-4	X		
6	Zvyká si říkat „děkuji, prosím, dobrý, na shledanou“	3-4	X		
7	Postupně se učí chápat a dodržovat pravidla chová a jednání	3-4	X		
8	Projevuje soucit, poskytuje útěchu	3-4	X		
9	Poprosí o pomoc, když má problém	3-4	X		
10	V případě konfliktu se uchyluje spíše ke slovním než k tělesným výpadům	3-4	X		
11	Rádo se kamarádí	4-5	X		
12	Vůči mladší dětem projevuje náklonost, chová se ochranně	4-5	X		
13	Umí se vcítit do druhého, myslet na něj podělit se, půjčit, dávat dárky,	4-5	X		
14	Vesměs dodržuje základní pravidla slušného chování a zdvořilostní pravidla.	4-5		X	
15	Domluví se s ostatními	4-5	X		
16	Spolupracuje, zapojuje se do činnosti ve skupině a vzájemně pomáhá	4-5	X		
17	Umí počkat, až přijde řada	4-5		X	
18	Dokáže přijmout, že jiné dítě získá pozici výhody, pozornost, kterou mělo ono samo před chvílí.	4-5		X	
19	Správně reaguje na pokyny authority	4-5		X	

	Sociální dovednosti	Věk	nevládá	zvládá s dopomoci	zvládá samostatně
20	Umí zhodnotit pod vedením dospělého následky vlastního chování v situacích	4-5		X	
21	Na veřejnosti se chová přiměřeně	4-5	X		
22	Požádá o dovození, aby si mohlo hrát s hračkou	4-5		X	
23	Vědomě projevuje zdvořilostní chování	5-6			
24	Začíná se rozvíjet smysl pro morálku	5-6			
25	Dokáže odmítnout nežádoucí chování	5-6			
26	Zná základní pravidla na ulici	5-6			
27	Samostatněji plní i náročnější úkoly a zhodnotí výsledky	5-6			
28	Začíná rozlišovat mezi hrou a úkolem	5-6			
29	Udrzuje pořádek ve vlastních věcech i ve společných prosbách	5-6			
30	Trpělivě překonává překážky	5-6			
31	Zapojuje se mezi ostatní děti do her, při nichž je třeba rozhodovat, rozdělit role dodržovat určitá pravidla	5-6			

Pozorovací tabulka kazuistika 2

	Sociální dovednosti	Věk	nezvládá	zvládá s dopomoci	zvládá samostatně
1	Dokáže se odloučit od matky	3-4	X		
2	Projevuje zájem o ostatní děti	3-4	X		
3	Postupně se učí ovládat své chování a brát v úvahu ostatní děti	3-4	X		
4	Postupně chápe, v čem spočívá střídání ale ne vždy je schopné a ochotné ho dodržet	3-4	X		
5	Začíná kooperovat s dětmi, respektovat	3-4	X		
6	Zvyká si říkat „děkuji, prosím, dobrý, na shledanou“	3-4	X		
7	Postupně se učí chápat a dodržovat pravidla chová a jednání	3-4	X		
8	Projevuje soucit, poskytuje útěchu	3-4	X		
9	Poprosí o pomoc, když má problém	3-4	X		
10	V případě konfliktu se uchyluje spíše ke slovním než k tělesným výpadům	3-4	X		
11	Rádo se kamarádí	4-5	X		
12	Vůči mladší dětem projevuje náklonost, chová se ochranně	4-5	X		
13	Umí se vcítit do druhého, myslet na něj podělit se, půjčit, dávat dárky,	4-5	X		
14	Vesmíš dodržuje základní pravidla slušného chování a zdvořilostní pravidla.	4-5		X	
15	Domluví se s ostatními	4-5	X		
16	Spolupracuje, zapojuje se do činnosti ve skupině a vzájemně pomáhá	4-5	X		
17	Umí počkat, až přijde řada	4-5		X	
18	Dokáže přijmout, že jiné dítě získá pozici výhody, pozornost, kterou mělo ono samo před chvílí.	4-5		X	
19	Správně reaguje na pokyny autority	4-5	X		

	Sociální dovednosti	Věk	nevládá	zvládá s dopomoci	zvládá samostatně
20	Umí zhodnotit pod vedením dospělého následky vlastního chování v situacích	4-5	X		
21	Na veřejnosti se chová přiměřeně	4-5	X		
22	Požádá o dovození, aby si mohlo hrát s hračkou	4-5	X		
23	Vědomě projevuje zdvořilostní chování	5-6			
24	Začíná se rozvíjet smysl pro morálku	5-6			
25	Dokáže odmítnout nežádoucí chování	5-6			
26	Zná základní pravidla na ulici	5-6			
27	Samostatněji plní i náročnější úkoly a zhodnotí výsledky	5-6			
28	Začíná rozlišovat mezi hrou a úkolem	5-6			
29	Udržuje pořádek ve vlastních věcech i ve společných prosbách	5-6			
30	Trpělivě překonává překážky	5-6			
31	Zapojuje se mezi ostatní děti do her, při nichž je třeba rozhodovat, rozdělit role dodržovat určitá pravidla	5-6			

Pozorovací tabulka kazuistika 3

	Sociální dovednosti	Věk	Nezvládá	zvládá s dopomoci	zvládá samostatně
1	Dokáže se odloučit od matky	3-4	X		
2	Projevuje zájem o ostatní děti	3-4		X	
3	Postupně se učí ovládat své chování a brát v úvahu ostatní děti	3-4		X	
4	Postupně chápe, v čem spočívá střídání ale ne vždy je schopné a ochotné ho dodržet	3-4		X	
5	Začíná kooperovat s dětmi, respektovat	3-4		X	
6	Zvyká si říkat „děkuji, prosím, dobrý, na shledanou“	3-4	X		
7	Postupně se učí chápat a dodržovat pravidla chová a jednání	3-4	X		
8	Projevuje soucit, poskytuje útěchu	3-4		X	
9	Poprosí o pomoc, když má problém	3-4	X		
10	V případě konfliktu se uchyluje spíše ke slovním než k tělesným výpadům	3-4			X
11	Rádo se kamarádí	4-5			
12	Vůči mladší dětem projevuje náklonost, chová se ochranně	4-5			
13	Umí se vcítit do druhého, myslet na něj podělit se, půjčit, dávat dárky,	4-5			
14	Vesmíš dodržuje základní pravidla slušného chování a zdvořilostní pravidla.	4-5			
15	Domluví se s ostatními	4-5			
16	Spolupracuje, zapojuje se do činnosti ve skupině a vzájemně pomáhá	4-5			
17	Umí počkat, až přijde řada	4-5			
18	Dokáže přijmout, že jiné dítě získá pozici výhody, pozornost, kterou mělo ono samo před chvílí.	4-5			
19	Správně reaguje na pokyny autority	4-5			

	Sociální dovednosti	Věk	nezvládá	zvládá s dopomoci	zvládá samostatně
20	Umí zhodnotit pod vedením dospělého následky vlastního chování v situacích	4-5			
21	Na veřejnosti se chová přiměřeně	4-5			
22	Požádá o dovození, aby si mohlo hrát s hračkou	4-5			
23	Vědomě projevuje zdvořilostní chování	5-6			
24	Začíná se rozvíjet smysl pro morálku	5-6			
25	Dokáže odmítnout nežádoucí chování	5-6			
26	Zná základní pravidla na ulici	5-6			
27	Samostatněji plní i náročnější úkoly a zhodnotí výsledky	5-6			
28	Začíná rozlišovat mezi hrou a úkolem	5-6			
29	Udržuje pořádek ve vlastních věcech i ve společných prosbách	5-6			
30	Trpělivě překonává překážky	5-6			
31	Zapojuje se mezi ostatní děti do her, při nichž je třeba rozhodovat, rozdělit role dodržovat určitá pravidla	5-6			

Pozorovací tabulka kazuistika 4

	Sociální dovednosti	věk	nevládá	zvládá s dopomoci	zvládá samostatně
1	Dokáže se odloučit od matky	3-4	X		
2	Projevuje zájem o ostatní děti	3-4	X		
3	Postupně se učít ovládat své chování a brát v úvahu ostatní děti	3-4	X		
4	Postupně chápe, v čem spočívá střídání ale ne vždy je schopné a ochotné ho dodržet	3-4	X		
5	Začíná kooperovat s dětmi, respektovat	3-4	X		
6	Zvyká si říkat „děkuji, prosím, dobrý, na shledanou“	3-4	X		
7	Postupně se učí chápat a dodržovat pravidla chová a jednání	3-4	X		
8	Projevuje soucit, poskytuje útěchu	3-4	X		
9	Poprosí o pomoc, když má problém	3-4	X		
10	V případě konfliktu se uchyluje spíše ke slovním než k tělesným výpadům	3-4	X		
11	Rádo se kamarádí	4-5	X		
12	Vůči mladší dětem projevuje náklonost, chová se ochranně	4-5	X		
13	Umí se vcítit do druhého, myslet na něj podělit se, půjčit, dávat dárky,	4-5	X		
14	Vesmíš dodržuje základní pravidla slušného chování a zdvořilostní pravidla.	4-5		X	
15	Domluví se s ostatními	4-5	X		
16	Spolupracuje, zapojuje se do činnosti ve skupině a vzájemně pomáhá	4-5	X		

17	Umí počkat, až přijde řada	4-5		X	
18	Dokáže přijmout, že jiné dítě získá pozici výhody, pozornost, kterou mělo ono samo před chvílí.	4-5		X	
19	Správně reaguje na pokyny autority	4-5	X		

	Sociální dovednosti	Věk	nezvládá	zvládá s dopomoci	zvládá samostatně
20	Umí zhodnotit pod vedením dospělého následky vlastního chování v situacích	4-5	X		
21	Na veřejnosti se chová přiměřeně	4-5	X		
22	Požádá o dovození, aby si mohlo hrát s hračkou	4-5	X		
23	Vědomě projevuje zdvořilostní chování	5-6	X		
24	Začíná se rozvíjet smysl pro morálku	5-6		X	
25	Dokáže odmítnout nežádoucí chování	5-6	X		
26	Zná základní pravidla na ulici	5-6	X		
27	Samostatněji plní i náročnější úkoly a zhodnotí výsledky	5-6	X		
28	Začíná rozlišovat mezi hrou a úkolem	5-6		X	
29	Udrzuje pořádek ve vlastních věcech i ve společných prosbách	5-6	X		
30	Trpělivě překonává překážky	5-6		X	
31	Zapojuje se mezi ostatní děti do her, při nichž je třeba rozhodovat, rozdělit role dodržovat určitá pravidla	5-6		X	

Pozorovací tabulka kazuistika 5

	Sociální dovednosti	Věk	nevládá	zvládá s dopomoci	zvládá samostatně
1	Dokáže se odloučit od matky	3-4	X		
2	Projevuje zájem o ostatní děti	3-4	X		
3	Postupně se učít ovládat své chování a brát v úvahu ostatní děti	3-4	X		
4	Postupně chápe, v čem spočívá střídání ale ne vždy je schopné a ochotné ho dodržet	3-4	X		
5	Začíná kooperovat s dětmi, respektovat	3-4	X		
6	Zvyká si říkat „děkuji, prosím, dobrý, na shledanou“	3-4	X		
7	Postupně se učí chápat a dodržovat pravidla chová a jednání	3-4	X		
8	Projevuje soucit, poskytuje útěchu	3-4		X	
9	Poprosí o pomoc, když má problém	3-4	X		
10	V případě konfliktu se uchyluje spíše ke slovním než k tělesným výpadům	3-4	X		
11	Rádo se kamarádi	4-5	X		
12	Vůči mladší dětem projevuje náklonost, chová se ochranně	4-5		X	
13	Umí se vcítit do druhého, myslet na něj podělit se, půjčit, dávat dárky,	4-5	X		
14	Vesmíš dodržuje základní pravidla slušného chování a zdvořilostní pravidla.	4-5	X		
15	Domluví se s ostatními	4-5	X		

16	Spolupracuje, zapojuje se do činnosti ve skupině a vzájemně pomáhá	4-5	X		
17	Umí počkat, až přijde řada	4-5		X	
18	Dokáže přijmout, že jiné dítě získá pozici výhody, pozornost, kterou mělo ono samo před chvílí.	4-5	X		
19	Správně reaguje na pokyny autority	4-5	X		

	Sociální dovednosti	Věk	nevládá	zvládá s dopomoci	zvládá samostatně
20	Umí zhodnotit pod vedením dospělého následky vlastního chování v situacích	4-5		X	
21	Na veřejnosti se chová přiměřeně	4-5	X		
22	Požádá o dovození, aby si mohlo hrát s hračkou	4-5	X		
23	Vědomě projevuje zdvořilostní chování	5-6			
24	Začíná se rozvíjet smysl pro morálku	5-6			
25	Dokáže odmítnout nežádoucí chování	5-6			
26	Zná základní pravidla na ulici	5-6			
27	Samostatněji plní i náročnější úkoly a zhodnotí výsledky	5-6			
28	Začíná rozlišovat mezi hrou a úkolem	5-6			
29	Udržuje pořádek ve vlastních věcech i ve společných prosbách	5-6			
30	Trpělivě překonává překážky	5-6			
31	Zapojuje se mezi ostatní děti do her, při nichž je třeba rozhodovat, rozdělit role dodržovat určitá pravidla	5-6			

Pozorovací tabulka kazuistika 6

	Sociální dovednosti	věk	nevládá	zvládá s dopomoci	zvládá samostatně
1	Dokáže se odloučit od matky	3-4	X		
2	Projevuje zájem o ostatní děti	3-4	X		
3	Postupně se učít ovládat své chování a brát v úvahu ostatní děti	3-4	X		
4	Postupně chápe, v čem spočívá střídání ale ne vždy je schopné a ochotné ho dodržet	3-4	X		
5	Začíná kooperovat s dětmi, respektovat	3-4	X		
6	Zvyká si říkat „děkuji, prosím, dobrý, na shledanou“	3-4	X		
7	Postupně se učí chápat a dodržovat pravidla chová a jednání	3-4	X		
8	Projevuje soucit, poskytuje útěchu	3-4	X		
9	Poprosí o pomoc, když má problém	3-4	X		
10	V případě konfliktu se uchyluje spíše ke slovním než k tělesným výpadům	3-4	X		
11	Rádo se kamarádí	4-5	X		
12	Vůči mladší dětem projevuje náklonost, chová se ochranně	4-5	X		

13	Umí se vcítit do druhého, myslet na něj podělit se, půjčit, dávat dárky,	4-5	X		
14	Vesmíš dodržuje základní pravidla slušného chování a zdvořilostní pravidla.	4-5		X	
15	Domluví se s ostatními	4-5	X		
16	Spolupracuje, zapojuje se do činnosti ve skupině a vzájemně pomáhá	4-5	X		
17	Umí počkat, až přijde řada	4-5		X	
18	Dokáže přijmout, že jiné dítě získá pozici výhody, pozornost, kterou mělo ono samo před chvílí.	4-5		X	
19	Správně reaguje na pokyny autority	4-5	X		

	Sociální dovednosti	Věk	nezvládá	zvládá s dopomoci	zvládá samostatně
20	Umí zhodnotit pod vedením dospělého následky vlastního chování v situacích	4-5		X	
21	Na veřejnosti se chová přiměřeně	4-5	X		
22	Požádá o dovození, aby si mohlo hrát s hračkou	4-5		X	
23	Vědomě projevuje zdvořilostní chování	5-6		X	
24	Začíná se rozvíjet smysl pro morálku	5-6		X	
25	Dokáže odmítnout nežádoucí chování	5-6		X	
26	Zná základní pravidla na ulici	5-6	X		
27	Samostatněji plní i náročnější úkoly a zhodnotí výsledky	5-6	X		
28	Začíná rozlišovat mezi hrou a úkolem	5-6		X	
29	Udržuje pořádek ve vlastních věcech i ve společných prosbách	5-6	X		
30	Trpělivě překonává překážky	5-6	X		
31	Zapojuje se mezi ostatní děti do her, při nichž je třeba rozhodovat,	5-6	X		

	rozdělit role dodržovat určitá pravidla				
--	--	--	--	--	--